

Uitgave: de Imkersbond ABTB, de Imkersbond van de LLTB, de Bond van Bijenhouders van de ZLTO, en de VBBN

11-5
mei 2002

bijen

MAANDBLAD VOOR IMKERS

Bloemen van framboos. Foto: PPO Bijen

In Nederland wordt slechts 46 ha frambozen geteeld, voor een belangrijk deel gebeurt dit in tunnels en kassen. De kleine, witte bloemen van de framboos bloeien in trossen. De bloembodem van de framboos lijkt op die van aardbeien, in de vele vruchtbeginsels zitten echter twee zaadknoppen. De meeldraden leveren veel stuifmeel en zitten in een krans rondom de bloembodem. De bloemen van de framboos produceren onder gunstige omstandigheden veel nectar, die aan de rand van de bloembodem wordt afgescheiden. Uit diverse bestuivingsproeven met vliegkooien is gebleken dat bijen een positieve invloed hebben op de bestuiving en de vruchtzetting van frambozen. Voor een goede bestuiving zijn meerdere bloembezoeken nodig.

Christ Smeekens, PPO Bijen

Apimondia 2001	R. Driessen en J. Calis	135
Van heinde en ver	Otto de Kat	138
Nieuws van PPO Bijen	Christ Smeekens	139

Plant en bij

Bijenplant in beeld	Arjen Neve	140
Solitaire bijen	Pieter Breugel	142
Foto van de maand	M. Simon	143
Vergiftiging door dracht	Peter Elshout	144

Praktijk

Van imker tot imker	Ko Zoet	146
Antwoord uit de praktijk	M.J. van Iersel	148
Imkervaringen	Jan Ottens	149

De lezer schrijft

Wilde bijenvolken	Hans Gerritsen	150
Cursief	Rik Oldeven	151

Wonderlijke waarnemingen

Zintuig voor ruw gedrag?	Joop van Veen	152
Verkleumde waterhaalster	Joop van Veen	152
Commentaar van	Hayo Velthuis	152

Gezondheid

De wet en de handel	Peter Elshout	153
Allergie voor bijen	Dr. H. de Groot	154

Uit de imkergemeenschap

Bennekomse Bijen-boom-avond	Jan van de Veluwe	155
Carnicabevruchtungsstation Lemmer	Harry Töben	156
Overlarfdata BBV		156

Van de organisaties

ABTB: Bij gepraat		157
Familieberichten		157
VBBN: Openingswoord ALV VBBN		158
Dankspeech voor Dick Vunderink		158
Afscheidsspeech Dick Vunderink		159
Kalender		160
Vraag en aanbod		162

Van de redactie

Het blijft wikken en wegen en passen en meten met al die kopij. Wat kan erin, gelet op de kwaliteit; wat moet erin, gelet op de actualiteit; wat zou er ter wille van de afwisseling ook nog in moeten; wat kan doorgeschoven worden naar het volgende nummer, dat ook al weer lekker volloopt.

Zie hier het resultaat van onze afwegingen. Als het APIMONDIA-congres plaatsvindt in Zuid-Afrika is dat dé gelegenheid eens kennis te maken met de Afrikaanse en de Kaapse bij (en met nog veel meer). Ronald Driessen en Johan Calis waren er en doen verslag. De darrenraatmethode hoeft niet zo'n gedoe te zijn als men wel eens hoort beweren, volgens Christ Smeekens. Je haalt reseda in je tuin, als je hebt kennis gemaakt met de resedamaskerbij (van Pieter van Breugel). Het opruimen van wilde bijenvolken door Peter Elshout heeft geleid tot belangwekkende overpeinzingen van Hans Gerritsen. De wonderlijke waarnemingen gaan deze keer zelfs Hayo Velthuis een brug te ver. En ... Maar ook een redactioneelte moet zijn plaats weten. Nou ja, u ziet het wel, want het ligt allemaal voor u. Veel plezier ermee. En met uw bijen. En blijf schrijven. We komen er wel uit.

Ton Thissen

Apimondia 2001 Durban Zuid-Afrika

Ronald Driessen en Johan Calis

Van 28 oktober tot 1 november 2001 vond in Durban in Zuid-Afrika het XXXVII Internationale Bijenhouderscongres APIMONDIA plaats. Ook een Nederlandse delegatie was op dit congres aanwezig. Naast het congres was er ook een tentoonstelling APIEXPO 2001 met meer dan 50 stands, waarin leveranciers van bijenproducten hun producten konden tonen. Ook waren er organisaties die bijenhouden promoten, er in opleiden of bijenhouders ondersteunen. De stands namen de helft van een grote hal in beslag, de andere helft was restauratie en ontmoetingsruimte. Opvallend was de stand van Bees for Development, van o.a. Nicola Breadbear (UK) van de Standing Commission for Beekeeping for Rural Development, die in de hoek van de expositie was geplaatst nabij de zalen waar de sessies met dit onderwerp werden gehouden. De stand werd opgesierd met traditionele Afrikaanse bijenwoningen. Er werd veel informatie uitgewisseld tussen imkers die vanuit traditionele methoden de bijenteelt ontwikkelen. Het was de eerste keer dat Apimondia op het Afrikaanse continent werd gehouden. Het congres kreeg daarom als thema: 'Beekeepers meet Africa'. Het hieronderstaande verslag is een persoonlijke greep uit de vele impressies en uit de lezingen die gevolgd konden worden.

Het congres vond plaats in het Internationale Congrescentrum van Durban, een groot modern complex dat van alle technische snufjes was voorzien. De opening van het congres werd verzorgd door Zulukrijgers en -dancers, die een aantal spectaculaire dansen uitvoerden. Daarna waren er toespraken van Asger Jorgensen, de president van Apimondia, en van een aantal vertegenwoordigers van het Ministerie van Landbouw en de Provincie Kwazulu Natal. Tot slot gaven de voorzitters van de verschillende Apimondia Standing Commissions een korte introductie op de verschillende sessies die later tijdens het congres plaats zouden vinden. Marinus Sommeijer, voorzitter van de commissie Bestuiving en Bijenflora was een van hen.

Gedrag van bijen

In deze sessie was er een interessant verhaal van Kaspar Bienefeld (Hohen Neuendorf, Duitsland). Hij gaf aan dat er verschillen zijn tussen bijenvolken in de mate waarin zij met varroa besmet broed uit het volk verwijderen. Hij selecteerde individuele werksters met

een opvallend gedrag (het verwijderen van besmet broed) met behulp van opnamen met een infrarood-camera.

Deze werksters werden later uit het volk genomen en tot eileg gestimuleerd. Via inseminatie met gebruik van de verkregen darren, wist hij volken te krijgen met een beter hygiënisch gedrag.

Peter Wright, een psycholoog, had een leuk verhaal over het feit dat psychologen veel konden leren van het gedrag van honingbijen. Vooral het ruimtelijke leergedrag dat bijen hebben bij het bezoeken van een voedselbron is erg bijzonder en geeft aardige mogelijkheden voor experimenten.

Afrikaanse bijen

Het lag voor de hand dat de sociale parasitering van Afrikaanse bijen, *Apis mellifera scutellata*, door de Kaapse bij, *A.m. capensis*, veel aandacht zou krijgen op dit Zuid-Afrikaanse congres. Professor Robin Moritz (Maarten Luther Universiteit Halle, Duitsland) had een sessie georganiseerd met een divers arsenaal aan sprekers. In begin negentiger jaren werden enkele honderden volken van de Kaapse bij verhuisd naar het gebied rond Johannesburg, waar van nature de Afrikaanse bij voorkomt. Dit was het begin van een drama. De Kaapse werksters kwamen in de Afrikaanse bijenvolken terecht en begonnen eieren te leggen. In tegenstelling tot wat wij van werksters gewend zijn, maken Kaapse werksters bij de ongeslachtelijke voortplanting diploide eieren waar zich vrouwelijke bijen uit ontwikkelen (H. Hepburn, Rhodes University,

Tire-hive: volk met ♀ in band, dan rooster en honingbakken.

Foto's: R. Driessen en J. Calis

SA). Er komen zo steeds meer leggende werksters in een geïnfecteerd volk, waaruit op een gegeven moment de oorspronkelijke koningin verdwijnt. Meestal gaat een geïnfecteerd volk ten gronde, maar soms kan er ook een nieuwe (Kaapse) koningin gemaakt worden. Verschillende strategieën om de besmetting in te dammen, zoals het doden van besmette volken, hebben nog niet het gewenste effect gehad (Dawid Swart, ARC-PPRI; Pretoria, SA). Door de ongeslachtelijke voortplanting produceren de Kaapse bijen nakomelingen die genetisch bijna hetzelfde zijn; zogenaamde pseudo-klonen. Nu, zo'n tien jaar na de eerste besmetting, lijkt het erop dat er door selectie nakomelingen van nog slechts enkele Kaapse werksters als parasitaire bijen aanwezig zijn (Per Kryger, University of Pretoria, SA). Wanneer de eitjes van de Kaapse werksters uitkomen, krijgen ze een koninklijke behandeling van de Afrikaanse werksters. Ze krijgen meer voedsel dan Afrikaanse larfjes en groeien uit tot een tussenvorm tussen werkster en koningin (Johan Calis, Wageningen Universiteit, Nederland). Wanneer Kaapse bijen andere bijen ontmoeten vervaagt het kasteverskil tussen werkster en koningin. Larfjes die harder om voedsel roepen,

lijken uiteindelijk waarschijnlijk meer op een koningin en hebben een grotere kans om eieren te produceren. Dit niet alleen in de volken van een ander ras, maar wellicht ook onder moerlose omstandigheden in de eigen Kaapse volken. De Zuid-Afrikaanse imkerij vertrouwt voor een groot deel op uit het wild gevangen zwermen. Doordat nu telkens deze zwermen met Afrikaanse bijen in de imkerijen worden gebracht en op hun beurt besmet raken met Kaapse bijen is het einde van het probleem nog niet in zicht (Elardus Erasmus, Potchefstroom University, SA).

Bijenziekten

Er waren verschillende sessies over bijenziekten. Een aantal sprekers gaf lezingen over de zogenaamde Small Hive Beetle, *Aethina tumida*. Vooral in de oostelijke staten van de USA geeft deze kever grote problemen. Deze kever is begin jaren negentig vanuit Afrika naar Noord-Amerika verspreid. Het gedrag van de Afrikaanse bijenrassen geeft een redelijke bescherming tegen deze keveraantasting. In Europese bijenrassen kan de kever echter tot grote schade leiden. In Amerika bedroeg de schade door deze kever in 1999 meer dan 4 miljoen dollar. De kevers leggen eieren in de was, waarna de uitkomende larven de was consumeren en daarmee het bijenvolk compleet vernielen. Goede bestrijdingsmethoden zijn nog niet voorhanden.

Een opvallend verhaal was er van Keith Begg over de in Zuid-Afrika voorkomende honingdas, een beschermde diersoort, die echter voor veel schade zorgt bij imkers. De das werpt de bijenvolken omver om de honing te bemachtigen. Het plaatsen van bijen op palen boven de grond kan een oplossing bieden. Veel aandacht was er uiteraard voor de levenswijze en bestrijding van de varroamijt. Denis Anderson (Australië) gaf een uitgebreid overzicht van de ontwikkelingen rond de verspreiding van varroa in de afgelopen tachtig jaar. Intussen zijn meer dan 20 gentypes van de varroamijt bekend. Twee van deze genotypes komen voor in onze *Apis mellifera* volken en zorgen daar voor schade. Fakhimzadeh (Finland) presenteerde een methode om varroamijten te bestrijden door het volk te bestrooien met poedersuiker. Door de poedersuiker zouden de mijten zich niet meer vast kunnen houden op de bijen en op de bodem van de bijenwoning vallen. De Braziliaanse onderzoeksgroep van David de Jong probeerde in een aantal lezingen te verklaren waarom de geafrikani-seerde bijenvolken in Brazilië vrijwel geen last hadden van de varroamijt. Nick Carreck (IACR Rothamsted, UK) ging uitgebreid in op de verschil-

Zwermlokkast bij Oranjerivier

lende virussen die vaak samen voorkomen met een varroa-aantasting. Tot slot waren er verschillende lezingen van fabrikanten van bestrijdingsmiddelen voor het bestrijden van de varroamijt in bijenvolken. Ook in Afrika zorgt de varroamijt voor veel schade (Mike Allsopp, ARC-PPRI; Stellenbosch, SA). Voor Amerikaans vuilbroed was er ook veel aandacht op het congres, hoewel ten zuiden van de Sahara deze ziekte niet lijkt voor te komen (Ingemar Fries, Zweden).

Bestuiving en Bijenflora

Er waren 3 sessies onder voorzitterschap van Marinus Sommeijer waarin bestuiving door bijen centraal stond. In de eerste sessie stond bestuiving en honingproductie in Afrika centraal. Diverse sprekers spraken over het belang van bijen voor de diversiteit van de flora in Afrika. Ook in Afrika bestaat er steeds meer aandacht voor het belang van bijen voor het behoud van de biodiversiteit.

In de tweede sessie stond de relatie tussen bijen en genetisch gemodificeerde gewassen centraal. Ingrid Williams en Juliet Osborne (IARC Rothamsted, UK) gaven resultaten van onderzoek bij klaver en koolzaad, waarin de relatie tussen het foerageergedrag van bijen en de kansen op verspreiding van stuifmeel van genetisch gemodificeerde planten besproken werd. Louise Malone (Nieuw Zeeland) en Camila Brødsgard (Denemarken) onderzochten de effecten van stuifmeel van gemodificeerde planten op de ontwikkeling van broed. Daaruit blijkt dat sommige modificaties kunnen leiden tot effecten op de ontwikkeling van broed in bijenvolken. Een modificatie waarbij een bepaalde eiwitremmer in planten werd gebracht om resistentie te verkrijgen tegen vraat door insecten, had ook duidelijk negatieve effecten op het broed dat gevoerd werd met stuifmeel van deze planten. Onderzoek naar de effecten van genetische modificaties dient dan ook uitgevoerd te worden bij het ontwikkelen van genetisch gemodificeerde gewassen.

De derde sessie ging over het gebruik van bijen voor bestuiving van fruitbomen en zaadteeltgewassen. Arnon Dag van het Volcani Center in Israël gaf aan dat het gunstig kan zijn om bijenvolken bij een gewas niet in één keer te plaatsen, maar met perioden tussen de verschillende volken. Dan Eisikowitch van de Universiteit van Tel-Aviv ging in op problemen die kunnen ontstaan als er andere concurrerende gewassen naast het te bestuiven gewas bloeien. Dit kan leiden tot het minder bevliegen van het te bestuiven gewas, maar kan anderzijds juist ook bijdragen aan het sterk houden van de bijenvolken, waardoor een gedeelte

Gele bij (*Apis mellifera scutellata*)

van het volk toch op het te bestuiven gewas blijft vliegen.

Marzena Masierowska uit Polen gaf resultaten van onderzoek waarin het belang van bijen voor de bestuiving van bruine mosterd werd aangetoond. Het areaal van dit gewas neemt in Polen sterk toe en lijkt een goede drachtbron te zijn voor imkers in Polen. Ronald Driessen (Rijk Zwaan, Nederland) gaf een lezing over het belang van onderzoek naar het foerageergedrag van honingbijen in de hybridezaadproductie van gewassen. Meer kennis van dit gedrag kan leiden tot sterke verbetering van de opbrengsten in hybridezaadproducties.

Excursie

Op de laatste dag vonden er excursies plaats, waarbij ook Zuid-Afrikaanse imkers werden bezocht. Er bestaan in Zuid-Afrika grote problemen met het bestrijden van ziekten in bijenvolken. De varroamijt, maar ook Europees vuilbroed zorgen voor veel problemen. Veruit het grootste probleem van imkers in Zuid-Afrika is echter diefstal van bijenvolken. Zelfs omheiningen met prikkeldraad en stroomdraden zijn niet altijd afdoende tegen diefstal.

Dankwoord

De reis van Ronald Driessen werd bekostigd door Rijk Zwaan. De reis van Johan Calis door WOTRO en het 'Landbouw Export Bureau 1914-1918'. Dankzij deze bijdragen werd dit verslag mogelijk.

Bijenhouden in Amerika

Bijenhouden moet je voor je plezier doen, schrijft Steve Taber in zijn vaste rubriek in de American Bee Journal (2002/1). Stel je bent een paar jaar geleden begonnen met imkeren en je hebt nu vijf volken. Je droomt er misschien van dat aantal te verdubbelen. Dan zou ik, zegt Taber, toch eerst maar eens kijken hoe je er nu voor staat. Die vijf volken halen misschien gemiddeld tweehonderd pond (pound) honing zodat je aan duizend pond komt. Die verkoop je voor twee dollar per pond. Kijk dan naar al dat geld: je vrouw is gelukkig, je kinderen zijn gelukkig, zelfs de hond en de kat zijn gelukkig!

Maar let op. Je hebt misschien een baan met een uurloon van twintig dollar plus nog een goede ziekte-kostenverzekering en vakantiedagen. Hoeveel uur heb je aan je bijen besteed? Hoeveel geld heb je gestoken in die vijf volken? Om gemiddeld tweehonderd pond te halen heb je heel wat geld aan zaken als kasten, kunstraat, een slinger, honingzeven, ontzegelmessen, bestrijdingsmiddelen en dergelijke moeten uitgeven. En voor je vrouw en je kinderen, die ook wel eens naar de bijen willen kijken, moet je toch ook beschermende kleding aanschaffen? Wat is dan het nut van het vergroten van je aantal volken? Tot dusverre houd je toch bijen voor je plezier? Die lol zou er wel eens af kunnen gaan als je vele duizenden ponden moet oogsten en verkopen in plaats van die duizend pond.

Uitvoerig gaat Taber er dan op in wat er allemaal bij komt kijken als je je toelegt op het produceren van honing. Waarom zou je niet, als je voor de verkoop honing tekort komt, wat overnemen van een imker uit de buurt, adviseert hij; het is zaak het imkeren leuk te blijven vinden. Taber zelf houdt niet zo van honing-productie; het is zwaar werk en vergt dure investeringen. Hij doet wat hij leuk vindt: koninginnen kweken. Momenteel heeft hij ongeveer vijftig teeltkasten. Om aan voeding te komen voor deze volkjes heeft hij nog acht productievolkjes. Dit jaar gaat Taber voor het eerst kweken met zogenaamde 'Smart'-bijen, een bijensoort die resistent is tegen varroa. ('Smart' is afgeleid van Suppress Mite Reproduction.) Al het materiaal dat hij nodig heeft, zoals een cirkelzaag, werkbank, ratenkast past in zijn open carport. Als zijn acht honingvolken meer produceren dan hij voor zijn koninginnenteelt nodig heeft, vraagt hij een naburig imker de honing over te nemen. Als hij zelf trek in honing heeft, klopt hij bij zijn buurman aan. Taber besloot zijn artikel met de opmerking: 'Ik houd het

werk aan mijn bijen steeds zo simpel en plezierig mogelijk'.

N.B. Het aantal advertenties dat het Amerikaanse blad opneemt van firma's die varroa-resistente koninginnen leveren, neemt trouwens gestaag toe. Wanneer zouden we ze in 'Bijen' tegenkomen?

Een aardig internetadres voor imkers

Heeft u vragen over honingbijen? Dan kunt u ze nu onder andere kwijt bij de internetsite van de Agricultural Research Service's Carl Hayden Bee Research Center in Tucson, Arizona. De onderzoekers van deze instelling die aan dit internetadres meewerken zijn volgens de ABJ (2002/2) internationaal gewaardeerde autoriteiten op honingbijgebied. De dienst, die gratis toegankelijk is, wordt dan ook genoemd 'Expert Forum on Honey Bees'. Leuke vragen zijn er tot dusverre gesteld, zowel door beginners als gevorderden, jong en oud. Enkele voorbeelden:

- Ik heb ergens gelezen dat, aerodynamisch gezien, bijen niet gemaakt zijn om te vliegen. Maar ze kunnen het wel. Hoe zit dat?
- Kan ik bijenhouden op het dak van mijn flat?
- Hoe houd ik bijen uit mijn zwembad?
- Hoe moet je eigenlijk beginnen met bijenhouden?
- Waarom moet je een bijenkast alleen aan de buitenkant schilderen?

Ook beantwoordt het Forum vragen die gesteld worden door de meer ervaren of beroepsmatige imkers over onderwerpen als bestuiving, de biologie van de honingbij, onderzoeksresultaten van het instituut zelf, enz. Men is van plan alle vragen met de antwoorden vast te leggen in een database. Zo blijven ze dag en nacht, zeven dagen per week beschikbaar. Bij eventuele nieuwe ontwikkelingen worden de antwoorden aangepast.

Mijn eerste indruk van een en ander was heel positief. Probeert u het ook eens. Als u tenminste een beetje met Engels overweg kunt en natuurlijk met internet. Het internetadres is <http://gears.tucson.ars.ag.gov>

Duurzame geïntegreerde varroabestrijding

Door de toenemende resistentie van varroamijten tegen Apistan wordt dit middel steeds minder bruikbaar en wordt het noodzakelijk om over te schakelen op een andere bestrijding. Er zijn geen berichten over de ontwikkeling van nieuwe chemische bestrijdingsmiddelen voor de bestrijding van de varroamijt.

Chemische bedrijven lijken niet geïnteresseerd in het ontwikkelen van nieuwe bestrijdingsmiddelen. Zeker de bijenhouderij in Nederland is een kleine markt voor deze bedrijven. Ondertussen is er in de afgelopen jaren gewerkt aan het ontwikkelen van een duurzame geïntegreerde bestrijding van de varroamijt.

Bij een duurzame varroabestrijding wordt gebruik gemaakt van middelen en methoden die zo weinig mogelijk nadelen hebben voor milieu en volksgezondheid. Een geïntegreerde bestrijding betekent alleen bestrijden als het nodig is. Dit op basis van controle van het aantal mijten op de varroabodem. De beste manier om een diagnose te stellen is gedurende een week de onderleggers te plaatsen en daarna het aantal mijten te tellen. Door dit enkele malen per jaar te herhalen wordt een goed inzicht verkregen in het aantal mijten in het bijenvolk.

Door het onderzoek van de afgelopen jaren zijn de mogelijkheden voor een duurzame geïntegreerde varroabestrijding groter geworden. Voor de toekomst biedt deze wijze van bestrijding het meeste perspectief. Het is dan nu ook een goed moment om af te stappen van de chemische varroabestrijding waardoor problemen met resistentie en residuen in de honing tot het verleden gaan behoren.

Darrenraatmethode

Het verwijderen van gesloten darrenbroed is uitermate geschikt om veel varroamijten uit de bijenvolken te verwijderen. Uit onderzoek is gebleken dat varroamijten 6 tot 12 maal sneller in darrenbroed gaan dan in werksterbroed. Bij de darrenraatmethode worden raten met open darrenbroed opgekweekt, waarna deze raten in andere volken worden gehangen die op dat moment geen open broed bezitten. De mijten die in het betreffende bijenvolk op de bijen aanwezig zijn kunnen zich alleen vermeerderen door in het aangeboden darrenbroed te gaan. De darrenraatmethode wordt tijdens de zwermperiode uitgevoerd en is tevens ook een zwermverhinderingsmethode.

In de afgelopen jaren zijn door PPO Bijen een aantal varianten van de darrenraatmethode uitgetest. Gebleken is dat de éénvolksmethode de beste moge-

lijkheid biedt om zoveel mogelijk mijten uit het bijenvolk te verwijderen. Een aantal bijenhouders werkt ook al enige jaren met deze methode waardoor het gebruik van chemische middelen niet meer nodig is. Belangrijke voorwaarde bij de éénvolksmethode is dat uitgegaan wordt van sterke bijenvolken. Ongeveer half mei, als een vlieger van deze bijenvolken wordt gemaakt, moeten de volken minimaal 12 raten met broed bezitten. Slechte weersomstandigheden kunnen ervoor zorgen dat er (te) weinig darrenbroed belegd wordt waardoor onvoldoende mijten kunnen worden gevangen. Nadat enige ervaring met deze methode is opgedaan valt de extra hoeveelheid werk erg mee. Controle van het aantal varroamijten door middel van de onderleggers blijft nodig. Vooral voor bijenhouders met een beperkt aantal volken, die weinig of niet reizen met de bijenvolken is deze methode een zeer goede mogelijkheid om de varroamijten te bestrijden.

Darrenraat vangt varroamijten weg

Door eenvoudig in het bijenvolk darrenkunstraat te hangen wordt een deel van de varroamijten in deze darrenraten gelokt. Door het verwijderen van raten met gesloten darrenbroed kan ongeveer 30% van de mijten worden verwijderd. Dit inhangen van darrenraat hoeft niet beperkt te blijven tot het voorjaar, ook in de zomer kunnen door het verwijderen van gesloten darrenbroed, varroamijten uit het bijenvolk worden verwijderd.

Dit is een eenvoudige methode die ervoor zorgt, dat gedurende het voorjaar en de zomer de groei van het aantal varroamijten in het bijenvolk wordt geremd. Een bijkomend voordeel is dat de bijen in de andere raten minder darrenbroed uitbouwen waardoor mooiere raten worden verkregen met nagenoeg alleen werkstercellen. Overigens blijven in het bijenvolk altijd voldoende darren aanwezig.

Het belangrijkste aandachtspunt is het verwijderen van de gesloten darrenraten voordat de eerste darren worden geboren. Als dit te laat gebeurt komen er extra veel mijten in het bijenvolk, terwijl we die juist wilden bestrijden.

Nadat aan het einde van de zomer of in het najaar de laatste honing uit het bijenvolk is verwijderd, wordt door het tellen van het aantal mijten op de varroabodem weer een diagnose gesteld. Door toepassing van mierenzuur met de Nassenheider Verdünster kan de varroamijt in deze periode goed worden bestreden zonder dat er kans is op ongewenste residuen in de honing.

Ezelsoor (*Stachys byzantina*)

Bij het maken van de illustratie bij deze aflevering stond ik voor een niet gemakkelijke opgave: hoe laat ik zien dat de Ezelsoor zo prachtig behaard is. Een beharing die in hoofdzaak het aanzien van deze bijenplant bepaalt. De stengels en de bladeren ervan gaan namelijk geheel schuil onder een dichte zachte grijze beharing. De moeilijke opgave heeft me er echter niet van weerhouden de plant in de serie bijenplanten op te nemen. Want in de lijst met die voortreffelijke informatie over bijenplanten, opgenomen in 'Honingwinning in relatie tot maatschappelijke aspecten' van A. Koster, staat de Ezelsoor als beste genoteerd van de vier daarin opgenomen *Stachys*-soorten.

140

Voor de tuin

Het geslacht Andoorn (*Stachys*) heeft soorten die over bijna de gehele wereld verspreid voorkomen. Het is met ongeveer 200 soorten het op twee na grootste geslacht van de Lipbloemenfamilie (Labiatae). Het oorspronkelijk areaal van de plant ligt in Zuid-West-Azië. In het wild kan ze soms een hoogte bereiken van 1 meter, maar in cultuur wordt ze niet hoger dan 50 cm. Ezelsoor is een geschikte plant voor de tuin en heeft zijn sierwaarde voornamelijk te danken aan de viltig behaarde bladeren. De plant is overjarig en bloeit van juni tot in augustus. De wortelbladen zijn gesteeld en elliptisch van vorm. De bloemen verschijnen aan het eind van stevige rechtopstaande bloeistengels. Langs de bloeistengel worden de bladen naar boven toe kleiner en zijn tenslotte ongesteeld. De plant heeft niet direct in het oog vallende bloemen. De deelbloeiwijzen staan in de oksel van schutbladen die, hoewel kleiner, veel gelijkenis vertonen met de overige bladen. De deelbloeiwijzen van twee tegenover elkaar staande bladen vormen samen een schijnkrans. De bloemkelk is geheel bedekt met een dikke harenvacht. De bloemkroon, roze-rood van kleur, heeft aan het begin de vorm van een buis, die maar net buiten de kelk uitsteekt. Daardoor is van de bloemkroon alleen maar het deel te zien dat uit een bovenlip en een onderlip bestaat. Aan de drie lobben van de onderlip is te zien dat deze in feite uit drie met elkaar vergroeide kroonbladen bestaat. Bij de bovenlip is dat minder duidelijk zichtbaar maar die is gevormd uit twee met elkaar vergroeide kroonbladen. De bloembuis heeft aan het begin, even boven het vruchtbeginsel, een krans met stijve korte haren. Kleine bezoekende insecten, die geen bijdrage

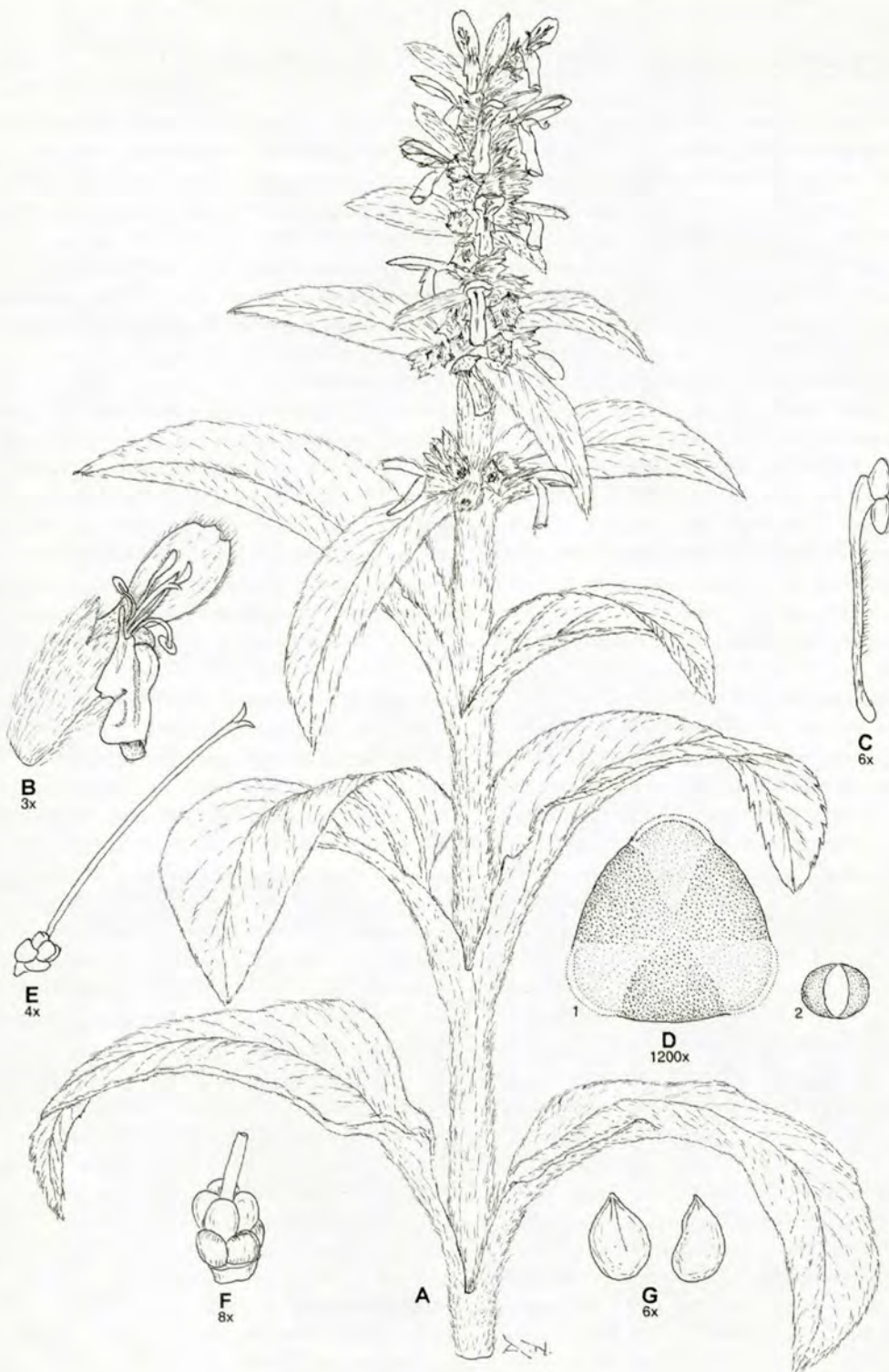
kunnen leveren aan de bestuiving van de bloem en die op de bloem nectar komen halen, kunnen vanwege de harenkrans moeilijk bij het nectarium komen. Dat ligt op een kussenvormige ring onder het vruchtbeginsel. De meeldraden, twee lange en twee korte, zijn op de bloemkroon ingeplant en liggen veilig beschut tegen de bovenlip. De bloemen zijn proterandrisch. Eerst komen de meeldraden tot rijpheid en nadat het stuifmeel is vrijgekomen, gaat de stamper verder uitgroeien en worden de gevorkte stempels ontvankelijk voor stuifmeel. Bezoekende insecten landen op de onderlip en strijken tijdens het nectarpuren met de rugzijde tegen de geopende helmknoppen of, als de bloem in het vrouwelijk stadium verkeert, tegen de rijpe stempels. In dat laatste stadium zijn de twee korte meeldraden naar buiten gebogen. Het vruchtbeginsel bestaat uit vier los van elkaar staande lobben. De stijl staat daartussenin.

Wolbijen

De bloemen van de Ezelsoor zijn geliefd bij de honingbij om daar nectar en stuifmeel op te verzamelen. Maar als er wolbijen (*Anthidium manicatum*) op de bloemen vliegen, krijgen andere insecten niet veel kans voor een bezoek aan de bloemen. Meestal is er dan ook een mannetje wolbij in de buurt. Die vliegt regelmatig tussen de planten door, staat ook nu en dan stil in de lucht, en bewaakt zijn tijdelijk territorium tegen indringers. Hommels en andere bijen die in de buurt komen worden verjaagd en soms tot op een afstand van 25 meter achtervolgd. De vrouwtjes wolbijen vliegen op de bloemen en krijgen zo nu en dan een bezoek van het mannetje dat daarbij blijk geeft van zijn zorg voor het voortbestaan van de soort. Wolbijen gebruiken de beharing van de Ezelsoor en andere behaarde planten voor het bekleden van de nestholte. Ze geven de voorkeur aan roze bloemen. Zo kun je ze bijvoorbeeld ook aantreffen op de Hartgespan (*Leonuris cardiaca*) en het Bont kroonkruid (*Securigera varia*)

Vermeerdering

De Ezelsoor vermeerderd zich in de vrije natuur normaal door zaad. De vrucht bevat vier deelvruchtjes in de vorm van een nootje. Als tuinplant kan de vermeerdering behalve door zaad ook heel goed gebeuren door de plant te scheuren.

Ezelsoor (*Stachys byzantina*)

A boven eind bloeistengel met bloeiwijze; B bloem in het vrouwelijk stadium; C meeldraad; D stuifmeelkorrel (tricolpaat): 1 polair, 2 equatoriaal; E stamper; F vruchtbeginzel met nectarium; G nootjes.

De resedamaskerbij (*Hylaeus signatus*)

Er zijn in ons land ongeveer 20 soorten maskerbijen. Zij danken hun naam aan het feit dat de mannelijke dieren een opvallend wit/geel aangezicht hebben. De vrouwelijke dieren hebben vaak twee gele strepen tussen de ogen. De dieren hebben niet bepaald het uiterlijk van een bij. Ze zijn overwegend glanzend zwart, met hier en daar enkele gele vlekken of bandjes. Ze zijn klein (4 tot 10 mm) en onbehaard. Vooral dat laatste maakt dat ze vaak voor vliegen worden aangezien, maar hun bijen-antennes verraden hen snel. De meeste vliegen hebben immers onopvallende korte antennes.

142 Maskerbijen worden ook wel oerbijen genoemd, omdat ze geen uitwendig verzamelapparaat hebben zoals alle andere bijen, maar op primitieve wijze het stuifmeel vervoeren in hun krop en het samen met de nectar opbraken in het nest. Ook hebben ze een kort wespachtig tongetje.

Veel maskerbijen verspreiden een citroengeur.

Waar reseda bloeit

Wilde reseda (*Reseda lutea*) is een zeldzaam goede drachtplant voor vele soorten bijen en ook erg geliefd bij solitaire wespen én bij de resedamaskerbij! De plant bloeit lang, terwijl nectar en pollen heel oppervlakkig zitten, wat voor korttongige dieren gunstig is. Deze

plant is ook in tuinen goed te houden en geeft grote mogelijkheden tot het doen van leuke waarnemingen. Dus warm aanbevolen, ook voor honingbijen en hommels. Wouw (*Reseda luteola*) is eveneens een goede drachtplant.

Reseda is vooral verspreid in Zuid-Limburg, de rivierstroomdalen en de duinen. Maar het komt ook daarbuiten op ruderaal terreinen voor evenals in tuinen.

Een specialiste

De resedamaskerbij is de enige soort die zich volledig heeft gespecialiseerd op reseda. De vrouwtjes bijten de helmhokjes open en eten het stuifmeel op. Daarbij worden ze vaak belaagd door voortdurend rondvliegende mannetjes, die in de bloemen naast een nectarbron ook een ontmoetingsplaats zien. De vrouwtjes zijn voor een maskerbij vrij fors en groter dan de mannetjes. De meeste maskerbijsoorten zijn niet makkelijk van elkaar te onderscheiden en er zijn ook andere maskerbijsoorten die graag op reseda vliegen. Maar zowel de mannetjes als de vrouwtjes van *Hylaeus signatus* hebben vleugels die lichtjes wit troebel zijn. Het vrouwtje is wat gedrongen en heeft, naast de bovengenoemde twee gele strepen tussen de ogen, een dun geel kraagje, gele schouderlekken en een licht haarbandje aan de zijkant van het eerste achterlijfsegment.

Reseda. Foto's: Pieter Breugel

Resedamaskerbij

Resedamaskerbijen maken gebruik van dode stengels van braam en rozen, kevergangen en verlaten nestgangen van andere bijen of solitaire wespen. Ook nestblokken en bamboe vinden ze aantrekkelijk. Als een geschikte gang is gevonden wordt een kliersecreet uitgebraakt, dat met de tong, die van haarkwastjes is voorzien, wordt uitgestreken totdat een of meerdere wandjes zijn neergezet, waartegen later het opgebraakte stroperige mengsel van nectar en stuifmeel wordt aangebracht. Na 10 tot 15 verzamelvluchten wordt een ei in de stroop gelegd en wordt een afsluitend wandje gelikt, dat als achterwand van een nieuwe cel kan dienen. Vaak wordt de voorkant van de nestgang afgesloten met een dun vliesje, net alsof er een ruitje ingezet is. Dit maken ze door de gelei, die uit klieren in het borststuk gesecreteerd wordt, in slierten over de toegang van het nest te likken. De dieren zijn bij deze activiteit goed te observeren. Deze maskerbijen zijn aan te treffen van eind mei tot in augustus en hebben één generatie per jaar, hoewel mogelijk ook deels een tweede generatie verschijnt.

De winter door

De larve die na een dag of vijf uit het ei kruipt, eet het voedsel in enkele weken op en blijft daarna in de cel

liggen en overwintert op die manier. Als de nestjes in bijvoorbeeld riet zitten, zijn de larven 's winters lekkere hapjes voor mezen, die hele plundertochten kunnen houden aan rietmatten. Enkele weken voor het uitkomen verpoppen de overwinterde larven.

Maskerbijen hebben geen koekoeksbijen als parasieten. Wel worden ze soms belaagd door zeer kleine sluipwespjes, die stiekem door de dunne wandjes binnendringen en eitjes leggen in de weerloze larve, die dan ten dode is opgeschreven.

Soorten

Zoals al opgemerkt is, zijn er vele soorten maskerbijen. Daarvan kunnen we er diverse in tuinen aantreffen. De meeste soorten zijn niet erg kieskeurig wat drachtbloemen betreft, mits nectar en stuifmeel niet diep liggen. Schermbloemigen, looksoorten (bijvoorbeeld bieslook en doorgeschoten ui en prei), zandblauwtje, braam, kruisdistel (in tuinen aan te bevelen: *Eryngium tripartitum*) zijn gewilde voedselbronnen. De lookmaskerbij (*Hylaeus punctulatus*) is net als de resedamaskerbij een voedselspecialiste en vliegt ook in tuinen alleen op looksoorten.

bijen FOTO VAN DE MAAND

De in 1999 geopende bijenstal van VBBN subvereniging Velp op landgoed Heuven te Rheden achter het bezoekerscentrum van Natuurmonumenten 'Veluwezoom'. Op zondagmiddagen van Pinksteren tot half september zijn leden van de vereniging aanwezig om bezoekers te woord te staan. Subvereniging Velp is inmiddels gefuseerd met de subvereniging Arnhem. Foto M. Simon uit Arnhem.

Vergiftiging door dracht

Peter Elshout

Bijen vinden hun voedsel in de bloemen van bloeiende planten. Toch zijn er heel wat planten waarvan of het stuifmeel of de nectar of beide giftig zijn voor honingbijen. Anderzijds is het ook mogelijk dat de honing niet giftig is voor bijen, maar wel voor de mens. Iets wat gelukkig zeer zelden voorkomt.

Bij gebrek aan beter

De in de tabel genoemde planten komen in geringe mate voor en worden zelden uitsluitend bevroegen.

Uitzonderingen kunnen voorkomen in gebieden met veel stedelijk groen en plantenkwekerijen die deze planten in ruime mate in hun aanplant kunnen hebben. Vergiftiging door dracht komt normaal zelden en dan ook meestal maar kort voor. Het wegvallen of verlaten van een goede dracht ten gevolge van ongunstige weersinvloeden als vorst, extreme droogte, langdurige regenval of door gebrek aan een goede dracht, kunnen honingbijen verleiden op planten te vliegen die voor hen niet geschikt zijn. Bij het later op gang komen van de fruitbloeï in gebieden waar veel boterbloemen voorkomen, is vergiftiging door dracht mogelijk. Het is

dan ook raadzaam de bijenvolken zeker in dit soort gebieden pas te plaatsen als de fruitbloeï gaande is.

Veel gelijkenis met de meiziekte

Voor al bij voor bijen giftig stuifmeel heeft de vergiftiging ogenschijnlijk veel gelijkenis met de meiziekte. Ook hier zijn het de jonge bijen die sneuvelen. Het zijn immers alleen de bijen tot 11 dagen oud die stuifmeel consumeren en verteren kunnen. De darminhoud is in tegenstelling tot die bij de meiziekte dun vloeibaar. Bij de meiziekte kunnen bijen zich door een gebrek aan vocht niet ontlasten en gaat de darminhoud gisten waarna vergiftiging optreedt. Door op het achterlijf van zulke bijen te drukken komt de worstvormige, relatief droge darminhoud naar buiten. In beide gevallen verlaten de doodzieke bijen de bijenkast. Ze hebben ook in beide gevallen een gezwollen achterlijf, gespreide, trillende vleugels en zijn niet in staat te vliegen. Bijen met meiziekte kruipen meestal in kleine groepjes bij elkaar om te sterven. De doodzieke door giftig stuifmeel vergiftigde bijen draaien zich op de rug en tollen in het rond om na korte tijd met uitgestoken tong en gespreide vleugels te creperen.

Planten met voor honingbijen giftig stuifmeel en/of nectar.

Botanische naam	Nederlandse naam	Stuifmeel	Nectar
<i>Aconitum napellus</i>	blauwe monnikskap	giftig	
<i>Aesculus hippocastanum</i>	wilde kastanje en de		
<i>Aesculus pava</i>	variëteiten	giftig *	giftig *
<i>Aesculus californica</i>	van deze soorten		
<i>Allium cepa</i>	ui	giftig	
<i>Andromeda polifolia</i>	lavendelhei		giftig **
<i>Asclepias spp</i>	zijdeplant		giftig
<i>Astragalus glycyphyllos</i>	hokjespeul		giftig
<i>Daphne mezereum</i>	rood peperboompje		giftig
<i>Delphinium consolida</i>	ridderspoor	giftig	
<i>Euphorbia geniculata</i>	wolfsmelk		giftig
<i>Hyoscyamus niger</i>	bilzekruid		giftig
<i>Ledum palustre</i>	moeras rozemarijn	giftig	
<i>Polygonum bistorta</i>	duizendknoop	giftig	
<i>Ranunculus puberulus</i> e.a	boterbloem	giftig	
<i>Rhododendron ponticum</i>	pontische rododendron	giftig	giftig **
<i>Sophora japonica</i>	honingboom	giftig *	giftig *
<i>Spirea ussuriensis</i>	spierstruik		giftig
<i>Veratrum californicum</i>	lelie variëteit	giftig	giftig
<i>Veratrum album</i>	lelie variëteit	giftig	giftig

** honing giftig voor mensen.

* Goede drachtbronnen met voor bijen giftige stoffen.

De Wilde kastanje, een goede drachtplant met voor bijen giftige stoffen. Foto: P. elshout

Wat te doen bij een vergiftiging door dracht

Bij vergiftiging door dracht zijn de omstandigheden anders dan bij een vergiftiging door een landbouwgif (gewasbeschermingsmiddel). Van een waaier van dode bijen als bij een spuutschade is geen sprake. Bij vergiftiging door dracht zullen, indien er geen andere dracht ter beschikking is, alle volken van de stand getroffen worden. Ook bij een vergiftiging door voor bijen giftig nectar zijn het vooral de huisbijen die bij het indikken van de nectar/honing vergiftigd worden. Door het indikken wordt immers ook de concentratie gif verhoogd. Als de drachtvergiftiging nog actief waarneembaar is, is het raadzaam de volken zo snel als mogelijk naar een ander drachtgebied te brengen. Indien er geen dracht is, de bijen buiten het risico drachtgebied brengen en voeren (1:1) om daarmee de giftige nectar te verdunnen. Gaat het om een stuifmeelvergiftiging, dan moeten ook alle stuifmeelraten uit de getroffen volken worden gehaald om verdere vergiftiging van jonge bijen en broed te voorkomen.

Goede drachtplanten, soms giftig voor bijen

De deels tijdens en na het fruit bloeiende wilde kastanjes (*Aesculus*soorten) hebben voor bijen zowel giftig stuifmeel als nectar. Alle plantendelen van deze bomen bevatten de giftige stoffen saponine en digito-

nine. Toch treedt er niet vaak, mogelijk ongemerkt, vergiftiging op. Doordat er meer drachtbronnen tegelijkertijd aanwezig zijn, blijft de schade beperkt. Wel is het raadzaam de honing van de wilde kastanje, die niet giftig is voor mensen, te oogsten om latere schade te voorkomen. Vergiftigde bijen vertonen verlamningsverschijnselen en maken trillende bewegingen met hun voelspriet. Ze verliezen hun beharing en gaan er zwart uitzien. Naast broedschade worden er bijen geboren met afwijkingen aan poten en vleugels. Ook de zo geprezen honingboom (*Saphora japonica*) heeft giftige stoffen in zowel stuifmeel als nectar. In ons land zijn tot nu toe geen negatieve verschijnselen van deze laatbloeiende drachtplant waargenomen.

Indirecte vergiftiging door dracht

Honingdauwhoning, heidehoning, boekweithoning en de honing van de tamme kastanje kunnen er de oorzaak van zijn dat een bijenvolk ziek wordt. Genoemde honingsoorten bevatten veel ballaststoffen, die ertoe leiden, dat volken na een te lange winterzit overbelasting van de darmen krijgen (Roer → Nosema). Het zijn vooral zwakkere, kleine volken die hiermee te maken kunnen krijgen. De reden is dat een klein volk een in verhouding tot de inhoud veel groter oppervlak heeft. Daarom zal een klein volk tijdens de winterzit meer voedsel opnemen om op temperatuur te blijven. Immers het warmteverlies is verhoudingsgewijs ook veel groter. Met de opname van dit voedsel zullen de bijen ook veel onverteerbare ballaststoffen opnemen, wat tot overbelasting van de darmen leidt.

Bijensterfte onder lindebomen

Vrijwel jaarlijks worden onder de laatbloeiende lindebomen als de zilverlinde, krimlinde en hun hybriden, massaal stervende bijen en hommels waargenomen. Vooral in oudere literatuur gaat men ervan uit dat e.e.a. te maken heeft met de minder goed verteerbare suikersoorten die deze bomen in hun nectar bergen. De vaak alleenstaande bomen zijn de laatste drachtbron in een gebied en beloven door hun misleidende geur meer dan ze kunnen waarmaken. Veel insecten worden hierdoor misleid en sterven de honger dood. Het niet solitair plaatsen van deze bomen zou mogelijk de honger dood van voedselzoekende insecten kunnen voorkomen.

Literatuur

Krankheiten der Bienen, Sander/Böttcher ISBN 3-8001-7413-8
Bienen Krankheiten, Wolfgang Ritter ISBN 3-8001-7289-5

Klaroengeschal weerklonk

We houden niet van onaangename verrassingen en willen alles onder controle krijgen, brengen, hebben en houden. Dat geldt in het bijzonder voor de mei-maand, zwermmaand. Er zijn boeken vol geschreven over het zwermstpektakel, deels uit ontzag en bewondering, maar vooral ... om het onder controle te krijgen. Ondanks al onze opgestapelde wijsheid gaan de bijen gewoon hun gang. Ze zwermen in het verleden, zwermen dit jaar en zullen dat ook in de toekomst gewoon blijven doen. Dat is maar goed ook, want daardoor blijven ze aanwezig en dat is weer precies wat we willen. Over wijsheid gesproken.

146

Om in te spelen op het zwermgedrag van de bijen zijn er allerlei methoden bedacht om het naar onze hand te zetten. Het gevolg kent u net zo goed als ik. Beurtelings schudden we ons hoofd in wijsheid of knikken instemmend als we er iets van onze eigen aanpak in terug vinden. Toch is de theorie zo eenvoudig. Zwermgedrag ontstaat vanwege ruimtegebrek voor het volk. Geurstoffen van de koningin bereiken niet alle uithoeken van de bijenstaat, met als gevolg dat het volk nieuwe koninginnen gaat kweken. De aanwezige koningin legt minder eitjes en valt af. Jonge bijen kunnen de ontvangen nectar niet meer kwijt en leggen een voorraad aan in hun maag. Hun wasklieren zwellen op, maar ze hebben niet de ruimte om te bouwen. Malaise alom! Voor haalbijen die met nectar thuis komen is geen eer te behalen. In lange slingers hangen hun zusters en halfzusters als stroop aan elkaar, in en eventueel ook buiten de woning, afhankelijk van de temperatuur en wie weet van welke factoren nog meer. Haalbijen worden speurbijen en gaan op zoek naar een nieuwe woonplek, ze gaan de huizenmarkt op. Als dan alles meezit dan wordt op een gegeven moment het sein tot vertrek gegeven ('klaroengeschal weerklinkt', noemde men dat heel vroeger). Een nieuw volk is geboren.

Zo eenvoudig is dat dan. Na deze theorie gaan we op afstand toezien hoe anderen er zich doorheen werken. U heeft uw zaakjes op orde? Uw bijen zullen niet zwermen? Kom op, dan maken we een internationaal rondje om het zwermgebeuren.

Het gebruik van de voorzwerm

We gaan eerst op bezoek bij Richard Taylor. Hij woont in de staat New York en is al een mensenleven lang imker. 'Houd het simpel' is zijn lijfspreuk en daarom is hij volledig overgegaan op het winnen van raathoning. Niet de manier om in een kort tijdbestek

rijk te worden maar wel om lang plezier te blijven houden in het bijengedoe. Het winnen van raathoning staat in ons land op een laag pitje en beperkt zich hoofdzakelijk tot de heidegebieden. Toch zitten er in de manier van aanpak van onze Amerikaanse collega een aantal elementen die we best kunnen gebruiken. Om te beginnen zijn uitspraak: 'Stel in de zwermtijd nooit uit tot morgen wat je vandaag moet doen, want anders gaat het mis'. Natuurlijk gaat het een keer mis. Hangt er al een prachtige voorzwerm? Schep deze dan en zet hem tot de avond in de schaduw. Maak een woning in orde bestaande uit een broedkamer met tien raten kunstraat en schud daar de zwerm in af. Plaats vervolgens een moerrooster en daarop een honingkamer. Geef alleen raampjes met kunstraat. Bij dracht worden deze onmiddellijk uitgebouwd, anders moet u voeren. Hangt u in de broedkamer één of meerdere uitgebouwde raten dan zal de koningin deze snel beleggen en wordt er een tros gevormd om de warmte in het broednest vast te houden. Het uitbouwen van raten in de honingkamer wordt dan sterk vertraagd. Voor het winnen van raathoning wordt door Amerikaanse imkers veel gebruik gemaakt van ronde secties. Om nog sneller uitgebouwde secties te krijgen geeft Richard Taylor een honingkamer als broedruimte met daarop een moerrooster en nog een paar honingkamers. Bij een goede dracht wordt alles razend snel uitgebouwd en met honing gevuld. Het komt een enkele keer voor dat de zwerm geen genoeg neemt met de aangeboden woning en weer vertrekt. Om dat te voorkomen zet hij een strookje moerrooster voor de vliegopening. Na twee dagen kan het worden verwijderd.

Een volk met doppen

Een volk met doppen is in zwermstemming en het wegbreken van de doppen om het zwermen te voorkomen is meestal vechten tegen de bierkaai. Maak van de zwermstemming gebruik en geef de bijen het idee dat ze hebben gezwermd. Maar let wel, op een moment dat het ons uitkomt. Schud alle raten uit het broednest zodanig af boven een laken, dat daarop 2/3 van de bijen belanden. Zoek de koningin. Stop deze in een moerhuisje en hang deze aan een zelf gemaakt kruisvormig raamwerk vlak boven het laken. De bijen op het laken zullen zich rond het moerhuisje met koningin voegen en de zwerm is gevormd. Deze kunstzwerm komt in de avond op de plek van het moedervolk te staan en wordt dan de volgende dagen versterkt met de daar

geïntereerde vliegbijen. Bovenstaande heeft natuurlijk niets te maken met zwermpreventie, want we maken gebruik van de bestaande zwermstemming. We bereiken er wel mee dat we niet voor verrassingen komen te staan. Er kan ook een kunstzwerm worden gemaakt door het grootste deel van de bijen in een broed - of honingkamer af te slaan. Overtuig je ervan dat de koningin ook in deze bak komt. Leg op deze bak een moerrooster en zet daarop één of meerdere honingkamers. Ook nu geven we de kunstzwerm alleen kunstraat. Bij afwezigheid van zomerdracht moet er uiteraard worden gevoerd om de raten mooi uitgebouwd te krijgen. Denk eventueel gelijk aan een varroabestrijding. Het oorspronkelijke volk komt door het uitlopende broed weer snel op sterkte. Vlieggaat verkleinen om roverij te voorkomen als er geen dracht is en na een paar dagen eventueel wat voeren. Ook kan in een dergelijk volk makkelijk een vooraf gekweekte koningin worden ingevoerd nadat eventueel aangezette doppen zijn verwijderd.

Van drie op vijf

In Amerika noemen ze een dergelijke zwerm een 'shook swarm' oftewel schudzwerm. Het kan fout gaan als te weinig bijen worden afgeschud. Zelf maak ik al een paar jaar een schudzwerm door het grootste deel van de bijen van twee volken in één broedbak af te slaan vergezeld door een aantal raten uitlopend broed. Dit nieuwe volk krijgt een andere plek zodat de vliegbijen in hun eigen volk blijven. Dit jaar eens geen broed of uitgebouwde raten mee geven, een beetje experimenteren dus. Vaak hebben we een volk dat 'ver' vooruit is op de overige volken en al zwermneiging heeft. Hoe nu verder? Zet op de plek van dit volk een bodemplank met broedkamer. Sla alle raten van het volk daarin af en vul de ruimte aan met kunstraat, dekplank en dak er op, stukje moerrooster voor het vlieggaat en klaar is kees. Je houdt nu over twee bakken met broed in alle stadia en open doppen. Nu komen de andere twee volken zonder zwermneiging aan bod. Verwijder dak en dekplank en leg op de bovenste bak een moerrooster. Zet daarop een bak met broed van het afgeslagen volk. Dekplank en dak op z'n plaats en het werk zit er even op. Wat hebben we nu bereikt? Het afgeslagen volk is voorlopig druk met het uitbouwen van de kunstraten en kan een eventuele oogst binnenhalen. De volken die een bak met broed en doppen hebben gekregen zullen dit broed gaan verzorgen. Er is nu extra werk aan de winkel en van zwermneiging is voorlopig geen sprake. Na een week wordt van deze volken de bak met broed en opzettende bijen weer afgenomen en

deze gaan een eigen leven leiden. Het broed is inmiddels gesloten en de doppen kunnen binnen een paar dagen uitlopen. Omdat het volken zijn zonder vliegbijen worden de doppen door de bijen opgeruimd zodra een koningin is uitgelopen. Als er nu dracht is, zijn drie volken in optimale conditie om het goddelijke Ambrosia te verzamelen. Niet vergeten de volken die de bak broed hebben verzorgd voldoende ruimte te geven.

Nieuw is deze aanpak zeker niet. Reeds in het Maandschrift voor Bijenteelt van februari 1930 wordt deze manier van zwermverhinderend onder de naam 'Alexandermethode' door de toenmalige wandel-leraar de heer Hootsen uiteengezet. Tja, wat is nieuw...

Het weer in mei

Over de periode 1971-2000 bedroeg in het midden van het land het aantal uren zonneschijn 204, de hoeveelheid neerslag 62 millimeter en de gemiddelde maximumtemperatuur 17,6°C.

Mei maanden

Jaar	Zon	Uren	Neerslag (mm)	Max.temp °C
1997	normaal		nat (78)	normaal
1998	normaal		droog (35)	zeer warm (19,9)
1999	zonnig	(234)	normaal	warm (19,1)
2000	normaal		nat (87)	zeer warm (20,0)
2001	zeer zonnig	(279)	droog (34)	warm (19,4)

Geraadpleegd

Richard Taylor, Shook Swarming, The Comb Honey Book, Philip McCabe, Beekeeping in Ireland, The Beekeepers Quarterly 17(4): 28 (2001)

Kastelijns Mark, Een ongewone vangmethode, D'n Balkumse Bie Nr. 32: 12 (1996)

Kortingsbon

Op vertoon van deze bon krijgt u op de entree een korting van € 1,50 per persoon (max. 4 personen).

Normale entree: Volwassenen € 9,50
65+ € 9,00
kinderen van 3 tot 11 jaar € 8,00

Deze bon is geldig tot 31 december 2002.
(Niet in combinatie met andere acties).

De vraag voor de maand mei was:

Hoe is het mogelijk de koningin in het volk te laten en het volk zonder dat er een zwerm vertrekt, de zwermtijd door te loodsen?

Zonder zwermen door de zwermtijd (1)

Misschien is dit een enigszins afwijkend antwoord, maar de kern ervan raakt de kern van uw vraag. Ieder gevorderd imker weet hoe moeilijk het is een goede koningin, die immers een groot volk om zich heeft, op het oude volk te houden. Wie het eens heeft meegemaakt dat zo'n volk niet zwermt en in plaats daarvan haar kast vol honing sjouwt, zal er veel voor over hebben dit nog eens voor elkaar te krijgen. Echter, een groot volk (een goede koningin) zal ondanks ruimte geven en andere ingrepen per se willen zwermen. Na vele jaren teleurstelling in het oude-koningin-op-het-volk-houden, maak ik tegenwoordig heel grote kunstzwermen (ter grootte van tweederde van het oude volk) en verplaats de volken zodat de kunstzwermen hun vliegbijen behouden. Wacht voor het maken van de kunstzwerm een drachtperiode, goed weer in het vooruitzicht en natuurlijke zwermneiging binnen het volk af. In deze heel grote kunstzwermen gaat het eitjes leggen door, terwijl u tevens voorkomt dat er met het oude volk van alles mis gaat doordat dit te groot blijft (bruidszwermgevaar). Dergelijke kunstzwermen kunnen veel honing binnenhalen, terwijl de ontwikkeling van zo'n volk voluit doorgaat, zodat u later in het seizoen altijd genoeg vliegbijen heeft. Houd de oude moeren in de gaten want er kan na drie tot vier weken nieuwe zwermneiging ontstaan. Tegen die tijd zijn er wel al leggende jonge moeren die op hun plaats (in)gezet kunnen worden. Let wel, ik werk met 2-broedbakken Dadantkasten. Dergelijke volken (ter grootte van vier spaarkastbroedbakken) door intensieve behandelingsmethoden van het zwermen afhouden is geen doen voor imker en bijen, neem dat van mij aan. Met minimale arbeidstijd en maximale vreugde wordt met bovenstaande methode genoeg honing gehaald, misschien een enkel potje minder dan de imkers die het hele zwermseizoen in hun kasten moeten rommelen. En ook belangrijk, er zijn nooit zwakke volken op de stand aanwezig.

Peter Linnartz, 's-Hertogenbosch

Zonder zwermen door de zwermtijd (2)

Half april had ik de volken een honingkamer opgezet. Ze stonden toen op twee broedkamers en een honingkamer. Half mei zaten de honingkamers aardig vol honing en begon er duidelijk ruimtegebrek te ontstaan. Omdat ik geen tijd had om vegers te maken, besloot ik ten einde raad, de koningin boven een rooster te plaatsen. Ze kon er dan in elk geval niet uit waardoor een eventuele zwerm zou terugvliegen naar de kast. Ik vertelde aan niemand dat ik deze noodgreep had toegepast. Toen ik 2 weken later de volken ging inspecteren verwachtte ik in de bovenbak veel doppen te vinden omdat de koningin vrijwel geen ruimte had om te leggen. Niets van dat alles, behalve wat speeldoppen. De honing in de honingkamer was verzegeld en kon geslingerd worden.

In de onderbak was het broednest inmiddels aardig aan het uitlopen. De leeggekomen cellen werden gevuld met stuifmeel. Boven het rooster zat alles vol broed en honing. Ik besloot het rooster te laten liggen. Ik was nieuwsgierig naar de verdere ontwikkeling. Ik had niet de indruk dat er minder honing gehaald werd dan andere jaren. Doppen aanzetten deden ze tot mijn verbazing echter niet. Er kwam wel wat broed in de honingkamer maar dat was, toen het tijd was om te slingeren, grotendeels uitgelopen. Na het slingeren van de zomerhoning heb ik de roosters weggehaald en de volken verder normaal gevoerd. Later hoorde ik van de methode Renson waarbij de koningin doelbewust tussen twee roosters gezet wordt en maar 8 raampjes ter beschikking heeft om te broeden. Men beweert dat er dan meer honing gehaald kan worden. Een nadeel van deze methode vind ik wel dat het moeilijker is om de volken van een nieuwe koningin te voorzien.

J. Peeters, Tilburg

De vraag voor de maand september

In de begintijd van het imkeren met kasten werden volken overwinterd op 8 ramen. Deze praktijk is geheel verlaten. Wat is ervoor in de plaats gekomen? De vraag voor de maand september is: Op hoeveel ramen overwinterd u de volken en wanneer zet u de volken op dat aantal ramen.

U kunt uw antwoord tot begin augustus naar de redactie insturen. Dat kan per brief, schijfje of per e-mail aan redactie@vbbn.nl of direct naar mij: m.j.van.iersel@wxs.nl.

Voorjaarshoning oogsten in mei

Begin mei is de tijd dat ik de voorjaarshoning ga oogsten. Als het even mogelijk is, combineer ik de eerste honingoogst met zwermverhinderend.

Het slingeren doe ik al jaren samen met Wil van den Boom, een specialist op het gebied van drachtplanten. Bovendien is het ook nog een 'handige donder', net wat ik nodig heb in zo'n situatie. Je ziet het maar weer: naast kennis heb je vooral kennissen nodig!

Dankzij het verenigen kan er toch voorjaarshoning geslingerd worden. Zou er niet verenigd zijn, dan komen de bijen meestal net wat tijd te kort. Dat heeft weer tot gevolg dat je geneigd bent om ze wat meer tijd te gunnen. Maar voorbij is voorbij. Dat geldt hier ook. Extra tijd geven heeft als nadeel dat je midden in de zwermtijd belandt, met alle gevolgen van dien. Bovendien kom je ook voor de zomerdracht weer net te laat. Aan te laat komen heb ik een hekel. Waarschijnlijk een trauma uit mijn vroege jeugd vanwege het feit dat ik ooit te laat geboren ben. Dat paard slaat me geen tweede keer!

Paardebloemen in de pluisjes

Ten aanzien van de zwermverhinderend geldt voor mij de ijzeren vuistregel, dat de tijd daar is zodra de paardebloemen in de pluisjes staan. De bijen gaan met de natuur op en af. Het ene voorjaar ligt wel drie weken voor op het andere. Een datum noemen voor het maken van kunstzwermen is daarom erg riskant. Nee, beter is het, om de natuur in de gaten te houden en daar naar te handelen. Is het voorjaar vroeg dan zijn de paardebloemen vroeg uitgebloeid en omgekeerd. Zelfs tussen Noord- en Zuid-Nederland zit al gauw een verschil van veertien dagen. Ik heb vaak gemerkt dat in Brabant de paardebloemen al lang uitgebloeid waren, terwijl ze in Drenthe nog volop in bloei stonden. Zo is in Parijs de natuur weer veertien dagen voor op Brabant. Daar dienen we als imker rekening mee te houden.

Zwermstemming

Als het eenmaal zo ver is, heeft uitstellen van de zwermverhinderend geen zin meer. Sterker nog. Je komt er alleen maar door in de problemen! Is een volk eenmaal in de zwermstemming, dan is het daar moeilijk vanaf te brengen. De kans op bruidszwermen wordt dan beduidend groter. Ook hier zijn bijen weer net mensen. Ga jezelf maar na. Wat zou jij zeggen als de baas

daags voor de vakantie komt vertellen dat je door mag werken!? Terwijl de koffers al gepakt staan!

Vlieger, veger of moer verwijderen

Afhankelijk van het jaar en de stemming waarin ik verkeer, maak ik een vlieger, een veger of verwijder ik simpelweg alleen de moer. Een vlieger als ik veel honing wens en er veel nieuwe raten uitgebouwd moeten worden. Een veger als dat allemaal niet zo nodig hoeft. Alleen de moer verwijderen gebeurt in jaren dat het aantal volken niet uitgebreid hoeft te worden, omdat er bijvoorbeeld niet verenigd werd. Dit jaar worden het vliegers, zoals ik er nu (half januari) tegenaan kijk. Vliegers maken vereist meer vakmanschap dan een veger, maar het resultaat kan verbluffend zijn. Een vlieger gedraagt zich als een brandzwerm. Als je die methode met succes toe weet te passen, heb je twee 'hoofdvolk' aan het werk tijdens de zomerdracht. Overigens leerde ik het vliegers maken van Janus van Goor uit Erp, een inspirerende man, met een enorme praktische kennis, die hij ook fantastisch weet uit te dragen.

Doppen breken

Afhankelijk van de gevolgde methode moeten er veel of weinig doppen gebroken worden. Weinig bij de vlieger en veel bij de veger of in het geval dat alleen de moer verwijderd werd. Alle ramen sla ik af in een plastic wasmand, om de kans dat er doppen blijven zitten, zo klein mogelijk te maken. (Een plastic mand is veel handiger dan een korf bij het terugslaan van de bijen op de kast.) Om er helemaal zeker van te zijn dat er geen doppen zijn blijven zitten, luister ik een week lang elke avond of er kwakers komen. Mocht dat toch nog het geval zijn, dan wordt dat volk de volgende ochtend nagekeken. Worden er ook moeren geteeld, dan werk ik zoals beschreven in april.

Darrenraat

Het afgelopen jaar heb ik tussendoor ook nog darrenraat verwijderd ter bestrijding van de Varroamijt. Dat doe ik niet meer, omdat het teveel gedoe en het resultaat minimaal was. Er werd verschrikkelijk veel energie aan het volk onttrokken. Alleen geschikt voor liefhebbers en niets voor de gewone man zoals ik.

Meer over vliegers zie: Bijenteelt jaargang 65 (1987) (1):13-14, (2):32, (4):93, (5):116-117, (6):147-148

Wilde bijenvolken: een gevaar voor de bijenteelt?

In Bijen 10(12): 346 (2001) staat onder de rubriek bijengezondheid een artikel van Peter Elshout over de problemen bij een screeningsonderzoek van de RVV naar de aanwezigheid van Amerikaans vuilbroed in een bepaalde omgeving. De inhoud van dit artikel betreft hoofdzakelijk het aanwezig zijn van in het wild levende bijenvolken en de onwenselijkheid daarvan. Het screeningsonderzoek zou door de aanwezigheid van deze bijenvolken 'het zoeken naar een speld in een hooiberg' worden. Letterlijk zegt hij; 'In het wild levende bijenvolken zijn immers altijd een niet beheersbare infectiebron voor bijenziektes'. Zijn conclusie is dan ook dat in het wild levende bijenvolken moeten worden opgespoord en afgemaakt.

150

Er begint bij mij iets te kriebelen bij het lezen van dit artikel. En bij het herlezen ontstaat enige ergernis. Ook al omdat het artikel suggereert dat imkers die er anders over denken hun verantwoordelijkheid niet kennen.

Ik ben van mening dat de oorzaak van de snelle en ongebreidelde verspreiding van bijenziekten hoofdzakelijk te wijten is aan de bijenteelt zelf. Het reizen met bijenvolken, verkoop van spullen, import van koninginnen, intensieve contacten tussen bijenhouders onderling, intensieve contacten bij koninginnenteelt, experimenten met kruisingen, noem maar op, het zijn de voornaamste oorzaken van de verspreiding van ziektes. De aanwezigheid van wilde bijenvolken speelt daarbij hooguit een marginale rol. Dat het een screeningsonderzoek in een bepaalde omgeving kan dwarsbomen is mogelijk. Maar dat alle wilde bijen moeten worden afgemaakt vanwege dit onderzoek is volgens mij de omgekeerde wereld. Het maakt het onderzoek tot hoofddoel en niet de bijen. Dat is trouwens een onderscheid dat we moeten maken: hebben we het over de bijenteelt of over de bijen.

Exploitatie van de natuur

Al sinds er mensen op aarde zijn, bestaan er bijen. In de loop der duizenden jaren hebben deze bijen getoond dat zij zeer sterk zijn in het in stand houden van hun soort en in het zich aanpassen aan een bepaalde omgeving. Geheel zelfstandig en vooral zonder tussenkomst van de mens kon de bij overleven in de natuur.

In de twintigste eeuw werd dit, langzamerhand in steeds sneller tempo, allemaal anders. Zowel het landschap als de dieren werden steeds meer gezien als economische factoren. Zo ontstonden bijvoorbeeld de moderne landbouw en veeteelt, maar ook de bijenteelt. Die bijenteelt was en is dan ook niets anders dan het economisch exploiteren van de bij. Voor zowel de landbouw en veeteelt als de bijenteelt geldt dat men de oorspronkelijke natuurlijke situatie steeds meer als een bedreiging is gaan zien. Bij de landbouw moest het hele land vol gezet met monoculturen, waarbij al het andere moet wijken. Natuurlijke begroeiing in de omgeving geeft alleen maar last en in het wild levende dieren zijn helemaal schadelijk, dus weg daarmee. Het economisch belang werd zo groot geacht dat we in Nederland achteloos een ecologische ramp als de herverkaveling accepteerden. Ook de geteelde gewassen en gekweekte dieren waren niet goed genoeg. Via allerlei kruisings technieken werden dus de genetische eigenschappen veranderd en afgestemd op economische factoren.

Tegenwoordig zijn er snellere en doeltreffender technieken om deze eigenschappen naar onze hand te zetten en noemen we dat genetische manipulatie. De risico's en de gevolgen van het uitbreken van ziektes worden steeds groter. Zo ook de afhankelijkheid van enkele monopolistische bedrijven die de patenten hebben van de te telen gewassen en gemanipuleerde dieren.

Bijenteelt in de verdrukking

Een parallelle ontwikkeling zien we bij de bijenteelt. Ook hier wordt er gezocht naar manieren om de bij zo economisch mogelijk te exploiteren en ook hier vinden we de oorspronkelijke bijen niet goed genoeg en moeten kruisingen zorgen voor de economisch juiste genetische eigenschappen. Risico's en gevolgen van ziektes zijn groot en de afhankelijkheid van enkele leveranciers van koninginnen en bevruchtungsstations wordt steeds groter. Ook de kans op het ontstaan van extreem agressieve volken neemt toe.

Er is echter voor de bijenteelt in de loop der tijd een groot probleem ontstaan. De randvoorwaarden voor het bestaan van de bijenteelt zijn een goed drachtgebied en de aanwezigheid van economische gewassen die bestuiving nodig hebben. De ontwikkelingen van de landbouw hebben er echter voor gezorgd dat er geen ruimte meer is voor drachtplanten en dat er steeds minder gewassen zijn die bestoven moeten worden. De economische belangen van de landbouw zijn zoveel groter, dat de bijenteelt inmiddels geheel is weggedrukt. Dat wordt nog extra versterkt door het

feit dat de landbouw leverancier is van onze eerste levensbehoeften, terwijl de producten van onze bijen dat absoluut niet zijn. Alleen marginaal is het hier en daar in Nederland nog mogelijk om bijen te exploiteren. Kortom, de bijenteelt is gemarginaliseerd.

Bescherming van economische belangen of van natuur?

Mond en klauwzeer, BSE, het gebruik van grote hoeveelheden bestrijdingsmiddelen om bedreigende ziektes voor allerlei gewassen de kop in te drukken en de beschadiging van de omgeving hebben de laatste jaren de discussie losgemaakt, hoever we moeten gaan met de bescherming van de economische belangen van landbouw en veeteelt.

Het artikel van Peter Elshout gaat voorbij aan de vergelijkbare discussie die we over de bijenteelt op dit moment hebben: hoever moeten we gaan om de bijenteelt te beschermen.

De economische waarde van de bijenteelt in Nederland is relatief niet groot. Het grootste deel van het economische belang wordt bovendien niet gegenereerd door de bijenteelt, maar door de simpele aanwezigheid van bijen in de omgeving die voor de nodige bestuiving van gewassen zorgen.

Het is voor mij dan ook geen vraag meer of wij op dit moment koste wat het kost de bijenteelt in stand

moeten houden. Voor mij is het veel belangrijker dat de bij in Nederland kan overleven.

Dat houdt dus in dat we ons als bijenhouders meer moeten bezighouden met de natuurlijke omgeving en dat we anders om moeten gaan met het voorkomen en eventueel bestrijden van ziektes. Bijen die in het wild leven zijn eigenlijk het ultieme resultaat van het goed inrichten van de omgeving en het op een natuurlijke wijze in stand houden van een bijenpopulatie. Daar moet natuurlijk geen overlast uit voortkomen.

Overlevingskracht behouden voor de toekomst

Uit het verhaal van Peter Elshout blijkt dat veel van de door hem opgeruimde bijennesten al vele jaren oud zijn en in blakende gezondheid verkeren. Ook in de regio Rotterdam zijn verschillende plaatsen aan te wijzen waar al zeer veel jaren achtereenvolgende bijenvolken voorkomen. Volgens de geldende ideeën over de varroamijt en Amerikaans vuilbroed zou dat niet mogelijk zijn. Al in een veel eerder stadium zouden deze volken jammerlijk moeten zijn omgekomen in een overdaad aan varroamijten. De bij blijkt echter zijn al duizenden jaren oude overlevingskracht nog niet verloren te hebben.

In wilde bijenvolken zie ik dan ook de kracht die het voortbestaan van de bij in Nederland nodig heeft.

Hans Gerritsen, Rotterdam

151

bijen

nejd

CURSIEF

Rik Oldeven

Huize Immenhof

Wij kennen het allemaal: niets anders meer willen dan naar huis. Dat kennen we vanuit onze prille jeugd toen we voor een paar uur werden ondergebracht bij de buurvrouw. Dat kennen we op latere leeftijd van een ziekenhuisopname. Zelfs de meest reislustigen onder ons willen tenslotte niets liever dan naar huis. Tot voor kort dacht ik dat het verschijnsel heimwee hiermee wel afdoende was geformuleerd. Toen las ik ergens: heimwee is het verlangen naar het huis dat niet meer bestaat. Dat is toch andere koek, waarvoor je gevoelig begint te worden als je de veertig gepasseerd bent. Bitterkoek is het, als je het mij vraagt. Was er voor je vroegere heimwee altijd nog de oplossing dan ook metterdaad naar huis te gaan, aan dit soort heimwee helpt geen lieve moeder meer. Je ervaart dat tot in je botten als je in deze snelle tijd het verlangen niet kunt onderdrukken terug te gaan naar de plek waar je geboren bent. Je loopt dan de kans in een woonwijk terecht te komen, terwijl je zo'n 60 jaar geleden toch het licht zag op een boerderij diep in het achterland. Daar kun je het dan in die wijk goed moeilijk mee hebben. De nieuwbakken wijkbewoners aanspreken maakt het alleen maar erger. Het huis van je jeugd is onherroepelijk weg. Nooit moeten teruggaan, natuurlijk. Aan deze stommitieit word je zo nu en dan herinnerd als je tegen schemertijd een kast uit de rij hebt moeten nemen, terwijl er toch nog haalbijen onderweg naar huis bleken te zijn. Die zie je de volgende dag zoeken. Naar de kast die er niet meer staat. En de dagen daarna nog. Het zijn er niet veel en de meesten zullen zich wel inbedelen bij de wat opgeschoven burens. Zoals wij straks bij het bejaardenhuis een paar straten verderop. Een bejaardenhuis voor imkers in het beste geval: Huize Immenhof.

Zintuig voor ruw gedrag?

In de lange tijd dat ik bijen houd heb ik wel enkele leuke of bijzondere gedragingen van deze vriendinnetjes meegemaakt.

Als eerste wil ik vertellen over een bezoek, jaren geleden, van een imker waarvan bekend was dat hij niet zachtzinnig met zijn bijen omging. Wanneer hij in zijn bijen werkte kostte dat aan honderden bijen het leven. Mijn bijen waren/zijn absoluut niet agressief, dat kun je ook niet hebben in een grote stad. Maar toen hij mijn bijenstand op ± 4 meter genaderd was vlogen tientallen bijen op hem af en probeerden hem te steken. Voorovergebogen met de handen voor zijn gezicht rende hij naar mijn huis, dat ongeveer 30 meter van de bijenstand is gelegen. Toen hij de keukendeur achter zich had dichtgetrokken vlogen nog verschillende bijen tegen de deur aan. Ik liep achter hem aan, zonder kap, maar mij leken ze niet te zien. Later toen hij weg was ging ik naar de bijen, maar alles was rustig. Ook andere imkers, familie en kennissen hadden niets geen last en konden rustig in de tuin zitten op enkele meters afstand van de bijen. Is dit een kwestie van uitstraling waar bijen gevoelig voor zijn?

Verkleumde waterhaalster

Het tweede gebeuren is zeer recent. Op een koude maar zonnige dag in begin juni vorig jaar, stond ik naar mijn bijen te kijken en naar de bijenkroeg, waar tientallen waterhaalsters aan het werk waren. Plotseling zag ik een bij in het water spartelen. Ik stak mijn vinger in het water en langzaam kroop ze omhoog, geheel verkleumd. Geen nood, even beademen in de hand en ja hoor, ze kwam al gauw bij. Even poetsen en weg vloog ze, recht omhoog. Ik keek haar na om te zien van welke kast ze was; na enkele meters vloog ze terug, recht op mij af en bleef als het ware in de lucht pal voor mijn gezicht stilstaan. Ze bromde hevig, tikte eenmaal tegen mijn voorhoofd en vloog daarna regelrecht in kast 3, en weg was ze. Later zei ik tegen mijn vrouw: 'Wat me nu is overkomen, onbegrijpelijk'. Bijen, ze blijven je verbazen.

Joop van Veen, Utrecht

Reactie van Hayo Velthuis Alarmstoffen

Een zintuig voor ruw gedrag? Nou, dat hebben de bijen wel. Verschillende! Ze nemen stoten waar, ze

ruiken de verschillende luchtjes van geplette bijen en bovendien zullen ze reageren op al die geurstoffen die vrijkomen als een bij andere bijen wil alarmeren. Wanneer zulke signalen veel voorkomen, raken de bijen gespitst op het eerste alarm en reageren massaal. Maar in deze waarneming van Joop van Veen gaat het om rustige bijen die een kwaai imker achterna gaan. Ik kan alleen maar speculeren, want er bestaan geen wetenschappelijke publicaties over dit verschijnsel. Wat ik weet is dat het aantrekken van handschoenen, omdat de bijen eens een keertje vervelend doen, door de bijen terdege wordt opgemerkt: het hek is wat hun betreft dan van de dam. Ik denk dan, dat er in die handschoenen bij vorige gelegenheden werd gestoken, waardoor er veel alarmstoffen zijn achtergebleven, zodat de handschoenen werken als een rooie lap op een stier. Worden die ook niet getraind voordat ze echt in de arena moeten?

Ik heb ooit een bijenstal gehad samen met een dame. Zij droeg altijd een jurk of een rok en ze werd, hoe zorgvuldig ze ook imkerde, altijd flink in de benen geprikt. Het was daarom voor mij beter een volk te behandelen dat een flink eind verder stond. We hebben uiteindelijk bedacht dat ze misschien een ander soort zeep zou moeten gebruiken, zonder een bijzonder parfum. Enig effect had dat wel. Misschien dat die bezoeker van Joop van Veen, waar de bijen zo graag hun angel in plantten, ook nog de nodige alarmstoffen in zijn kleding of zijn haar met zich mee droeg, of misschien heeft hij wel een voorkeur voor bepaalde levensmiddelen die een specifiek geurtje aan de huid veroorzaken. Wie zal het zeggen? Ik zoek de verklaring in die richting.

Er zijn verschillende afdelingen met een verenigingsstand. Misschien kunnen we van die imkers eens wat horen over de vreugden en het verdriet van het gelijktijdig imkeren?

Verklaren van moeilijk te begrijpen zaken

Dan de bijna verzopen waterhaalster. Zoiets heb ik nog nooit gehoord, een bij die haar imker op het voorhoofd tikt. Ik zal maar eens wat fantaseren: die verkleumde bij werd via beademing weer tot activiteit gewekt. Misschien was het een speurbij, die een nog onbekend luchtje waarnam en die, nadat ze weer kon vliegen, nu eens wilde uitvinden of dat ongewone luchtje mogelijk met een dracht was verbonden? Wie zal het zeggen!

Dat er veel dingen kunnen gebeuren die moeilijk te begrijpen zijn, is een ervaring van iedere imker die

met open ogen en ontvankelijk verstand met de bijen bezig is. Voor mij is dat het leukste aspect van het imkeren: die onverwachte, gekke dingen, waarvoor je toch een redelijke verklaring wilt vinden.

Als een verschijnsel zich vaker voordoet en je ziet het dan ook telkens weer, dan kun je er op een gegeven moment de logica van inzien, maar in andere gevallen zet het zich vast in je herinnering, om na jaren, al dan niet vervormd, ineens weer in het bewustzijn op te duiken. Je wilt het begrijpen, maakt er een logisch lijkend verhaal omheen. En je vergeet dan wel eens die details die niet kloppen met jouw reconstructie. Soms blijkt dit, wanneer het verschijnsel zich nog eens

voordoet en je de verschillen waarneemt tussen de werkelijkheid en het veranderde herinneringsbeeld. Maar de bijenraadsels blijven fascineren!

Heeft u ook iets wonderlijks meegemaakt bij de bijen? Laat andere imkers ervan meegenieten! De redactie nodigt u uit om uw waarneming op te sturen per brief, schijf of e-mail aan redactie@vbbn.nl of schoots7@zonnet.nl.

Hayo Velthuis kan er een aanvullende of toelichtende reactie op geven.

bijen

BIJENPRODUCTEN

De wet en de handel in bijen en bijenteeltproducten

153

Peter Elshout

De verkoop en daarmee ook het vervoer van bijenvolken naar andere lidstaten van de EU alsmede de invoer uit landen daarbuiten is in de richtlijn 92/65/EEG van de Raad van 13.07.92 geregeld. Deze richtlijn is een EU-verordening ter voorkoming van besmettelijke dierziekten. In deze verordening staat aan welke voorwaarden de handel in bijenvolken, koninginnen met begeleidende bijen alsmede in bijenteeltproducten moeten voldoen.

Vervoer binnen de Europese Unie

Voor het vervoer van bijenvolken en bijenkoninginnen met begeleidende bijen alsook van producten naar andere lidstaten van de EU is geen officiële vergunning vereist. Er moet een verklaring volgens EU-model toegevoegd worden. Een voorbeeld van zo'n verklaring alsmede de eisen voor het uitbrengen van een dergelijke verklaring zijn in artikel 8 van de richtlijn 92/65/EEG vermeld. De bijen (*Apis mellifera spec.*) mogen niet uit een vuilbroedgebied afkomstig zijn. Het vervoersverbod bedraagt minstens 30 dagen na:

- Vaststelling van het laatste besmettingsgeval.
- Sanering van de besmette bijenstand.
- Controle van de gesaneerde bijenstand.
- Controle van alle bijenstanden in een straal van drie kilometer.

De verklaring moet met een officiële verklaring van de dierenarts (RVV) aangevuld worden, als volgens artikel 14 van genoemde richtlijn een verplicht of niet verplicht programma ter controle van Europees vuilbroed, Acarapidose of Varroatose (aanhangel B) uitgevoerd wordt. Dit geldt eveneens, als de lidstaat van mening is, dat

hij volledig of gedeeltelijk vrij van deze genoemde ziektes is. De verklaring moet in de taal van het bestemmingsland gesteld zijn of met een officiële vertaling afgegeven worden. Bijen mogen slechts in bijendicht afgesloten kasten vervoerd worden. Deze bepalingen gelden binnen de EU ook voor het vervoeren van bijenteeltproducten als honing, was, koninginengelei, propolis en pollen, indien deze uitsluitend voor het gebruik in de imkerij bestemd zijn. Deze bepalingen zijn dus slechts van belang, als bijvoorbeeld was voor kunstraat, honing voor voerdeeg en pollen voor pollenvoer verder verwerkt moeten worden. Bestaat het gevaar van een uitbreiding van de ziekte of besmetting bij het vervoer binnen de EU, dan kan de bevoegde autoriteit eisen dat de dieren worden gedood of in quarantaine worden gesteld. Bij vervoer van waren kan vernietiging of terugzending geëist worden.

Invoer uit landen buiten de EU

Voor de invoer van bijen of producten in de zin van het aanhangsel B is geen officiële vergunning vereist, als het land en de aard van de noodzakelijke verklaring in een besluit van de EU vermeld staan. Voor zover nog geen daarop betrekking hebbend besluit voor een bepaald land buiten de EU uitgevaardigd is, kan de vergunning eveneens verleend worden. Dat geldt ook voor de producten die voor tentoonstellingen bestemd zijn en na afloop weer uitgevoerd of vernietigd worden.

Geraadpleegde literatuur

Diagnostik und Bekämpfung der Bienenkrankheiten.
Dr. Wolfgang Ritter. ISBN: 3-334-61021-7

Wanneer bestaat er een allergie voor bijen ?

Dr. H. de Groot, Internist-Allergoloog

Imkers worden regelmatig gestoken door de bijen. Meestal is er niets aan de hand, soms treedt er een plaatselijke zwelling op, in zeldzame gevallen is er een gevaarlijke algemene allergische reactie. Dit artikel gaat over de verschillende reacties op een insectensteek en de mogelijke behandelingen.

Verschijnselen na een insectensteek

1. Plaatselijke reacties

De steek geeft een kortdurende, scherpe pijn; daarna ontstaat vaak een rode, jeukende zwelling die binnen enkele uren weer verdwijnt. Soms ontstaat binnen vier tot zes uur een plaatselijke harde en rode zwelling die zich geleidelijk kan uitbreiden. Een steek in een vinger kan dan bijvoorbeeld resulteren in een zwelling van de gehele arm. Deze zwelling verdwijnt weer na een aantal dagen. Steken in de mondkeelholte kunnen door deze plaatselijke zwelling de ademhaling bemoeilijken en deze mensen moeten derhalve altijd naar het ziekenhuis.

2. Algemene allergische ('anafylactische') reacties

De algemene reacties beginnen meestal binnen 5 minuten tot een uur na de insectensteek. De verschijnselen kunnen per persoon sterk variëren in ernst. De allergische reacties worden ingedeeld in de volgende graden van ernst:

graad I: huidverschijnselen zoals jeuk, roodheid en/of jeukende bulten over het gehele lichaam.

graad II: algehele roodheid en zwelling en/of maagdarmsverschijnselen zoals misselijkheid, maagkramp en/of diarree.

graad III: ademhalingsproblemen zoals kortademigheid, piepen, heesheid en een gevoel alsof de keel wordt dichtgeknepen.

graad IV: aandoeningen van hart en vaatstelsel zoals pijn op de borst, heftig transpireren, hartkloppingen, blauwe lippen en/of bewusteloosheid (shock).

De diagnose 'allergie voor bijengif' wordt gesteld naar aanleiding van het verloop na een steek, in combinatie met allergietesten. Met behulp van huidtesten, waarbij een zeer kleine hoeveelheid bijengif in de huid wordt

gespoten en/of bloedonderzoek wordt de aanwezigheid van allergische antistoffen gericht tegen bijengif aangetoond.

De behandeling van een bijengifallergie

Een eventuele angel dient te worden uitgestreken zonder in de gifblaas te knijpen. De grotere, plaatselijke reacties kunnen behandeld worden door koude, natte omslagen en eventueel ontstekingsremmende middelen zoals aspirine. Bij steken in de mondkeelholte moet altijd zo snel mogelijk een arts (het liefst in een ziekenhuis) worden geraadpleegd.

Iemand die een algemene reactie heeft doorgemaakt en bij wie op grond van het verhaal en onderzoek allergie voor bijengif kan worden aangetoond, komt in aanmerking voor preventieve behandeling. De kans op herhaling van een ernstige en soms levensbedreigende allergische reactie is vooral vanaf graad II dermate hoog dat mensen wordt geadviseerd om een andere hobby (of beroep) te kiezen, zonder kans op steken van bijen. Is dit niet mogelijk, dan bestaat de noodzaak om middels een injectiekuur met gezuiverd bijengif deze mensen te behandelen. Indien deze zogenaamde 'immunotherapie' 3-5 jaar wordt voortgezet, worden bij wesp- en bijengif zeer goede resultaten bereikt en wordt bij verreweg de meeste mensen bescherming verkregen tegen de gevolgen van toekomstige insectensteken. Voor de periode dat iemand nog niet beschermd is voor toekomstige steken, bestaat de mogelijkheid tot het aanschaffen (en bij zich dragen) van een adrenaline noodpen (de EpiPen-autoinjector®). Dit is een eenvoudig zelfhulpmiddel dat imkers bij zich kunnen dragen bij het werken in een drachtgebied dat ver van de bewoonde wereld gelegen is. Bij het optreden van een ernstige allergische reactie zou de imker deze autoinjector dan zelf kunnen toedienen en vervolgens adequate medische hulp gaan zoeken.

*Dr. H. de Groot, is Internist-Allergoloog in het Academisch Ziekenhuis Rotterdam
Dr. Molewaterplein 40, 3015 GD Rotterdam*

Bennekomse Bijen-boom-avond

Jan van de Veluwe

Bovenstaande titel heeft iets weg van een puzzeltje. Vandaar de toelichting, dat het geheel betrekking heeft op de VBBN subvereniging Bennekom, genaamd 'Veluwezoom'. De boom is de honingboom (*Sophora japonica*). Bedoelde avond wordt jaarlijks gehouden op de eerste vrijdag volgend op de langste dag, zijnde 21 juni.

In 1998 herdacht deze circa veertig leden tellende bijenvereniging haar 100-jarig bestaan, waartoe in het westelijk deel van Bennekom in een fraai gelegen parkje, een honingboom werd geplant, omsloten door een zitbank. Op de leuning van die bank werd melding gemaakt van het 100-jarig bestaan. Het jonge boompje geeft weliswaar nog geen honing maar wie even verder kijkt dan zijn neus lang is, ziet op korte afstand een grote lindeboom in volle bloei, waar we ondanks het gevorderde avonduur nog menig bijtje in zagen rondvliegen.

In dat parkje komen jaarlijks op die vrijdagavond, de leden van 'Veluwezoom' bijeen, deels vergezeld van hun partners. Tijdens die avond is het namelijk altijd schoon weder! In 2001 had ik het genoeg daarbij ook aanwezig te mogen zijn. Vrijwel iedereen bracht een klapstoel, drinken en andere lekkernijen mee. Eén van de leden zelfs een mandje met kolossale aardbeien, die bijzonder goed in de smaak vielen.

Hoewel er geen programma voor het bijeenzijn was vastgesteld, bleek al gauw wat zo al de onderwerpen van gesprek waren. Uitvoerig werd gesproken over de resultaten van het voorjaar, waarbij met name de fruitoogst (Betuwe) ter sprake kwam. Hierbij kwamen uiteraard ook de vele aspecten van het reizen aan de orde. De zomerdracht, die grotendeels in de naaste omgeving wordt gevonden, was eveneens een punt van aandacht. Natuurlijk ook de verwachtingen omtrent de heidedracht, de finale waar iedere Veluwe imker naartoe werkt. De gemeente Ede had de organisatie voor het verlenen van toestemming tot het plaatsen van bijen op de grote Ginkelse Heide verleend aan de Edese en Bennekomse bijenvereniging. De gemeente was terecht van oordeel, dat zulks de beste manier was om een eerlijke verdeling conform de bestaande gedragsregels tot stand te brengen. Beide verenigingen geven overigens een gezamenlijk periodiek uit. Uit de gesprekken bleek ook, dat de leden van 'Veluwezoom' een grote rol spelen bij de vele rond-

leidingen in het Bijenhuis Wageningen, waar sprake is van een toenemende interesse voor het museum, de drachtplantentuin en de bijenstal. Tijdens die rondleidingen wordt met name propaganda gemaakt voor de bijenteelt, waarbij genoemd mag worden de recente oriëntatiecursus, georganiseerd door de bekende periodiek 'Landleven'. Zo'n excursie wordt doorgaans afgesloten met een rondgang door de winkel, waarna men veelal met een keur aan 'zoeternijen' huiswaarts keert.

In de winkel is ook het rijk geïllustreerde boek '100 jaar Veluwezoom' te koop (€6,75), waarvan de redactie werd verzorgd door Joop Beetsma, Geri Glastra en Aart Schippers. In de boekenkast van een rechtgeaard imker zou dit kostelijke werk aanwezig moeten zijn. De grote waarde van zo'n jaarlijkse openluchtbijeenkomst is m.i. gelegen in het communicatieve vlak, waar jongere en minder ervaren imkers rijkelijk aan hun trekken komen. Een idee ter navolging!

155

advertentie

V.o.f. 'het ielgat'

Amen 35, 9446 PA Amen

telefoon 0592 389349

Maandag 2^e Pinksterdag

van 10 tot 16 uur

OPEN DAG

's Morgens van 10 tot 12 overlarven diverse Buckfast- en carnicalijnen

's Middags 14 uur Boeldag imkermaterialen en curiosa

Hele dag:

- Drachtplanten
- Korfvlechten
- koninginnenteelt
- 2^e Hands bijenboeken
- Curiosa
- Bijenfilatelie
- Bijenproducten
- Imkermaterialen
- Kunstraat gieten
- Warme honingwafels
- Gratieg entree museum
- Gratieg koffie
- Diverse aanbiedingen
- Bodemprijs invertsuiker

Actuele informatie: www.ielgat.com

Carnicabevruchtungsstation Lemmer

Harry Töben

Het bevruchtungsstation Lemmer is dit jaar geopend vanaf zaterdag 18 mei. Tot half augustus kunnen er volkjes voor de bevruchting worden aangevoerd. De kosten bedragen €3,- per volkje. De bevruchtungs-volkjes kunnen alle dagen van de week worden aangeleverd. Dag en tijd kunnen in overleg worden bepaald door van tevoren te bellen 0514-562386 (tussen 18.00-19.00 uur en 22.00-23.00 uur). De bijenvolken in Lemmer zijn Sloveense carnica's (03). Alle volken zijn door middel van voederkransonderzoek gecontroleerd op AVB. Alle koninginnen zijn geteeld en geselecteerd op de volgende kwaliteitskenmerken: zachtaardigheid,

explosieve ontwikkeling van het broednest in het vroege voorjaar, zwermtraagheid, poetsgedrag en haaldrift.

Er kunnen allerlei soorten bevruchtungskastjes worden gebruikt. Ze moeten voorzien van een darrenrooster en naam van de imker. Volkjes die in een 3- of 6-raamskastje worden aangeleverd moeten, net als voorheen, zijn voorzien van een AVB-negatiefverklaring. Ewk's kunnen zonder darrenrooster worden aangeleverd mits deze zijn voorzien van een glasplaat aan beide zijden. Hierbij geldt dat als er een enkele dar wordt aangetroffen de gehele inzending wordt geweigerd. Voor hulp bij de koninginnenteelt of inlichtingen kunt u bellen, graag tot ziens in Lemmer.

156

Overlarfdata BBV

Alle onderstaande teeltgroepen hebben een licentie bij de Buckfast Belangen Verenigd.

11 mei

Marken, Heinkensand, 0113-562476
Imkerij Immenhof, Heumen, 024-3584543.

20 mei

't Ielgat, Amen, 0592-389349
De Hondsrug, Eext, 0592-261499
Fiveldal, Schildwolde, 0598-422293
Erbij, Meedhuizen, 0596-533772.

25 mei

Imkerij Immenhof, Heumen, 024-3584543.

1 juni

Marken, Renesse, 0111-461681.

6 juni

Marken, bijenmarkt Leiden, 071-3010964.

8 juni

Imkerij Immenhof, Heumen, 024-3584543.

16 juli

Marken, bijenmarkt Veenendaal en Voorthuizen, 071-3010964
Erbij, bijenmarkt Eelde, 0596-533772.

Na telefonische afspraak bij

A.H. de Witt, Schildwolde, 0592-422293
Imkerij Immenhof, Heumen, 024-3584543
Teeltgroep 2000, Tilburg, 013-4563563
Teeltgroep Zuid: H. Broeren, Sprundel, 0165-384841
C. Coremans, Etten-Leur, 076-5014116
B. Klöpping, Maarheeze, 0495-591828
J. Mackowiak, Opglabbeek (B), 00-32-89854727
J. Mous, St.Oedenrode, 0413-479415 en
J. van Rosmalen, De Mortel, 0492-367516.

advertenties

De Immenhof
Alle bijenmaterialen voor de moderne imker

Zaterdag 8 juni

Koninginnenteelttag/overlarfdag met o.a. Buckfast- en carnicamateriaal.
Van gelicenceerde/gekwalificeerde telers, informatie en demonstratie.
Tijd: 10.00-14.00 uur. Voor meer informatie: www.immenhof.nl

Geopend: Zaterdag van 8.00 - 12.00 en na telefonische afspraak. **Harremaatweg 36,**
3781 NJ Voorthuizen, 0342-472837 / 0653182006
info@immenhof.nl / www.immenhof.nl

advertenties

CARNICA-WURM

bietet an:

Gebirgsbelegstellenbegattete Reinzucht kö.
der Carnicastämme: Tr., Pe., Buko. u.eig. Linie C1
Selektionsgrundlage: 350 eigene Ertragsvö.+ ca.
2000 ACA(Austrian-Carnica-Association)-
Prüfvölker. ACA-Zuchtbetrieb
Preis: €37,- zuzgl. Versandkosten
Erwerbsimkerei Dr. Chr. Wurm
A-3441 Zöfing, Hauptstr. 17
Tel.&Fax.: 0043/2274/7466
E-post: imkerei.wurm@utanet.at

ABTB

Bij gepraat (6)

E. Blankert, voorzitter

Langs deze weg wil ik de leden en het bestuur van de LLTB feliciteren met hun 75-jarig jubileum. Het initiatief om bij gelegenheid van het jubileum bomen te planten willen wij graag ondersteunen: we hebben het bestuur aangeboden in het najaar een door de ABTB geschonken boom te planten.

- Verheugd ben ik dat de reis naar de Floriade op 25 mei doorgaat, de onderlinge contacten zijn belangrijk voor een actieve vereniging. Opnieuw zou ik de secretarissen van de afdelingen willen oproepen hun jaarprogramma aan ons secretariaat op te sturen. Andere afdelingen kunnen zo nieuwe ideeën opdoen en het bestuur kan wellicht een keer uw afdeling bezoeken. De afstand die weleens wordt ervaren tussen hoofdbestuur en afdelingen willen we op deze wijze verkleinen.

- Internetadressen met zoekpagina's over bijen zijn door Arno Kok verzameld, uw secretaris van de afdeling heeft deze ontvangen, vraag er naar!

Heeft u interessante artikelen gezien of op uw computer staan, stuur het ons op of E-mail naar abtbhoofdbestuur@hotmail.com. Ook zij die nog niet vertrouwd zijn met dit medium willen wij op een studiedag op een aantal computers de haast onbegrensde mogelijkheden tonen en zelf laten ervaren.

- Op 23 maart hadden de LLTB én de VBBN de Algemene Ledenvergaderingen. Afvaardigingen van uw bestuur waren aanwezig. 's-Middags had de VBBN twee gastsprekers uitgenodigd.

Prof. F.J. Jacobs uit Gent sprak over microwas vervaardigd uit stoffen van zonnebloemolie. De wasvervangende kunstraat wordt gemaakt bij Paramel in Nederland. Het product is vanuit de farmacie ontstaan en heeft als voordeel dat het geheel vrij is van residuen. Nadeel is dat u geen zuivere bijenwas meer heeft, want men versleept het door het gehele volk, zoals bij eigen geproduceerde was. De tweede spreker was dhr. T. Blacquié van PPO Bijen. Hij hield een lezing aan de hand van een PowerPoint presentatie over duurzame varroabestrijding. Voorts ging hij in op de resistentie voor diverse stoffen ter bestrijding van de varroamijt. Deze laatste lezing is overigens bij PPO Bijen, 013-5833340, tegen betaling aan te vragen.

- Op 11 maart was ik voor het eerst aanwezig op de stuurgroepvergadering. Besloten werd het rapport van dhr. Van Zevenbergen ongewijzigd aan te bieden aan de Bedrijfsraad en vervolgens aan de besturen toe te zenden. Vóór 26 april dienen de besturen dan hun standpunten omtrent dit rapport aan de Bedrijfsraad en de stuurgroep kenbaar te maken.

Op 2 mei worden de reacties verwerkt door de stuurgroep en met een advies naar de Bedrijfsraad gezonden die op 27 mei weer bijeenkomt. Duidelijk is inmiddels wel dat er grote accentverschillen liggen.

In de bedrijfsraadsvergadering van 25 maart jl. is dhr. Beekman gekozen als voorzitter van de Bedrijfsraad. Wanneer het bestuur van de ANI instemt met de afvaardiging van dhr. Van Houwelingen kan deze in de volgende vergadering tot vice-voorzitter gekozen worden. Op afspraak van Laser en geadviseerd door de adviescommissie bestaande uit H. van der Scheer VBBN, F. Heessen LLTB, en D. van Houwelingen ANI, zullen de volgende projecten worden voorgedragen voor Europese subsidie: Geïntegreerde duurzame bestrijding van varroamijziekte door PPO Bijen; Diagnostisch onderzoek van ingezonden monsters dode bijen door PPO Bijen; Vervolg honingonderzoek PPO Bijen. Het beschikbare budget is €135.000,-. Om moverende redenen is een subsidie-aanvraag van bijenstal Opperdoes om een HACCP ingerichte honingslingerruimte te bouwen afgewezen.

- Bij het schrijven van dit artikel staat op 8 april nog een bijeenkomst met de redactie van Bijen en de besturen van de organisaties op de rol alsmede een excursie met de SBI naar de Weerribben op zaterdag 13 april. Een druk programma waarnaast werk, gezin, bijen en de eigen afdeling ook nog aandacht dienen te krijgen.

- Voor geïnteresseerden nog het volgende: het Apimondia 2003 congres in Ljubljana Slovenia is van 24-29 augustus 2003; zaterdag 28 september congresseert de Koninklijke Vlaamse Imkersbond, nadere informatie bij uw secretariaat. Met een voorjaarszonnetje in de rug beëindig ik dit stukje in het vertrouwen u weer geïnformeerd te hebben en snel te kunnen starten met het insmelten van kunstraat in klaar-gemaakte raampjes. De voorjaarskriebels om in de bijen te werken zijn er weer!

Rectificatie

De open dag van Carnicaproofstand 'De Welle' vindt niet plaats op 15 juni maar op 8 juni a.s.

Inl.: H. Poort, 074-2919343

bijen

FAMILIEBERICHTEN

Op 15 maart 2002 is op 80-jarige leeftijd overleden

KEES PETERS

Voor de vereniging was Kees als bestuurslid altijd erg actief. Collega-imkers maakten graag gebruik van zijn deskundigheid als imker. Alles wat met de natuur te maken heeft had zijn warme belangstelling.

Wij zullen ons Kees blijven herinneren als een zeer collegiaal imker en wensen zijn familie veel sterkte toe met dit verlies.

Bestuur en leden

ZZTO bijenhoudersvereniging 'De Enclave', Baarle-Nassau.

Openingswoord Algemene Ledenvergadering VBBN

Dick Vunderink

Welkom aan: belangstellende leden en vertegenwoordigers van de subverenigingen.

Welkom aan de aanwezige ereleden: Henk van den Broek, Gerrit Henseler, Frans Janssen, Piet Muntjewerf en Jan Speelziek.

Welkom aan de aanwezige genodigden: ABTB dhr. Eric Blankert; ANI dhh. Dick van Houwelingen en Jan van der Waardt; ZLTO, dhr. Jan Beekman en de LLTB wordt gelukgewenst met hun 75-jarig-jubileum, Marleen Boerjan; Romée van der Zee; Prof. Frans Jacobs en de KVIB dhr. DeWaele.

Het lijkt mij goed dat ik u vooraf op de hoogte breng van de stand van zaken van mijn gezondheid.

Op 8 maart jl. is de laatste van de zes overeengekomen chemokuren afgesloten en ik hoop dat mijn vitaliteit nu een stijgende lijn zal vertonen. Het waren bepaald geen leuke maanden, waarbij mijn energie gaandeweg afnam. Vooral de laatste twee kuren hakten erin. Op zich is het gunstig dat de kuur in de winter plaatsvond, zodat ik nu hoop te kunnen profiteren van een mooie zomer.

Nogmaals dank voor de vele brieven en kaarten die ik ontving en die ons veel goed hebben gedaan.

Wij staan aan het begin van een belangrijke vergadering. Enkele nieuwe bestuursleden waaronder de nieuwe voorzitter. Verder een aantal beleidszaken die te maken hebben met een steeds groeiende zelfstandigheid van de bijenhouderij. Ik vind dat een positieve ontwikkeling, zoals ik u meerdere malen heb laten weten.

Jos Plaizier en ik hebben afgesproken dat ik na de opening de voorzittersfunctie zal overdragen. Ik hoop later nog een korte terugblik te kunnen geven op mijn negen jaren. Ik besluit de opening met de traditie om aan het begin van de vergadering een ogenblik stil te staan bij de leden die ons in het afgelopen jaar zijn overleden. Daaronder waren imkers die gewoon genoten van hun bijen, maar ook weer leden die zich hebben ingezet voor hun plaatselijke of voor de landelijke vereniging.

Ik verzoek u op te staan om hen en andere overledenen die in onze gedachten voortleven, te gedenken. Ik dank u.

Overdracht voorzitterschap

Ik ga nu over tot de overdracht van het voorzitterschap. Eerst een enkel woord tot het HB.

Het klinkt wat melodramatisch, maar ik heb me steeds veilig gevoeld in het HB. En dat is belangrijk voor mij. Om vertrouwen te ontvangen. Dat gaf mij de ruimte tot initiatieven en soms te grote voortvarendheid. Ik zeg dat tot de collega's van het begin en van het huidige HB. Ik zeg jullie daarvoor allen dank. Ik denk alleen maar terug aan fijne teams die wij vormden.

Ik heb ook de fout gemaakt om te veel zelf te willen doen, zodat er wel eens met enige ergernis gezegd werd: 'Dick doet het toch wel' en dat activeert de anderen natuurlijk niet. Dit spijt mij en ik geloof dat ik de laatste jaren mijn leven heb verbeterd. Zo ja, dan is dat opnieuw een bevestiging dat ouderen wel degelijk kunnen leren. Alleen minder uit een boekje.

Kenmerkend voor de sfeer was ook mijn samenwerking met Catherine Reker. Wij waren rivalen bij de voorzittersverkiezing, ik kandidaat namens het HB en zij namens Drenthe. Ik vind het nog steeds verbazend, hoe wij vervolgens elkaar vonden, de handen ineen sloegen, en eendrachtig aan het werk gingen. Zij als brutale netwerkontwikkelaar, en samen om aan die nieuwe contacten inhoud te geven. Ik bewaar daar heel goede herinneringen aan.

Ik denk ook nog even aan de bemoediging van Roel ten Klei bij de eerste kennismaking: 'Man, waar begin je aan!', maar ik heb van hem en de anderen van het Bijenhuis veel steun ontvangen.

Ik wil ook Jos en het HB bijzonder danken voor de wijze waarop zij mijn afwezigheid in het laatste jaar hebben opgevangen.

Ik geef de voorzittershamer met evenveel vertrouwen over aan Jos Plaizier en betrek daarin de overige HB-leden. Ik wens hen veel wijsheid en succes en evenveel genoeg als ik eraan heb beleefd.

Ik roep u allen op Jos en het bestuur te steunen zoals u dat mij hebt gedaan.

Dankwoord voor Dick Vunderink, 23 maart 2002

Door Jos Plaizier

Dick, allereerst wil ik je feliciteren met je Koninklijke Onderscheiding. De VBBN heeft eindelijk weer een 'ridder'.

Een blik in de zaal met op de voorgrond Mw. Vunderink (L) met twee dochters. Foto's R.H. ten Klei.

Vervolgens wil ik je namens de VBBN bedanken voor negen jaar voorzitterschap. Je was de tiende voorzitter van de VBBN sinds haar oprichting in 1897. Je voorgangers waren: de heer Dinger, Baron de Grancy, Jonkheer de Jong van Beek, dhr. Wigman, dhr. Van der Flier, dhr. Ebginge Wubben, Ridder van Rappard, dhr. Jan Speelziek en dhr. Piet Muntjewerf.

In deze reeks heb je jouw plaats gevonden en de belangen van de VBBN behartigd.

We hebben het er samen wel eens over gehad. Deze lange historie is een steun. Je bevindt je in een lange reeks illustere voorgangers. Het is ook een last, een extra verantwoordelijkheid naar de idealen en inspanningen van je voorgangers. Daar moet je rekening mee houden; je kunt als het ware niet met een schone lei beginnen.

Je hebt dat wel eens geïllustreerd door te wijzen op een van jouw voorgangers: Ridder van Rappard, die met zijn 40-jarig voorzitterschap en zijn nogal autoritaire trekjes de cultuur van de VBBN zodanig bepaalde, dat het voorzitterschap van Jan Speelziek en Piet Muntjewerf nodig waren om dat enigszins aan de tijd aan te passen en te moderniseren. Naar mijn mening heb jij dat proces afgerond.

Door jouw deskundigheid en door jouw persoon is de sfeer binnen de VBBN duidelijk verbeterd en aan de actualiteit aangepast. Door jouw deskundigheid kregen we een groepsstructuur waarbij met regelmaat de besturen van de 14 Groepen in Nederland overleggen in Wageningen over het lopende en toekomstige beleid. Door jouw persoon ontstond een open sfeer, waarbij bestuurders een meer realistisch beeld kregen van het werk van het Hoofdbestuur en van de leden van het Hoofdbestuur.

Daarmee bereikte je een decentraal bestuur dat open stond voor initiatieven van onderop en dat goed communiceerde met de achterban. In de organisatieler is het al lang bekend dat een centraal, autoritair bestuur bij de achterban leidt tot passiviteit. Men wacht op instructies en initiatieven van boven. Een decentraal, open bestuur leidt tot dynamiek. Mensen identificeren zich met het bestuur en voelen zich uitgenodigd met initiatieven en positieve kritiek te komen. Ik constateer dat de zuinigheid in de relatie imkers en hoofdbestuur weg is.

De VBBN is jou daar dankbaar voor en het inspireert mij om op deze weg voort te gaan.

Ik wil nog iets zeggen over jouw persoon als voorzitter

Als ik met mensen spreek over de voorzitter van de VBBN, valt mij op dat vrijwel altijd jouw integriteit wordt genoemd. Mensen vertrouwen je en jouw benadering van mensen is altijd respectvol en serieus. Jij bent geen bestuurder van slimme strategische spelletjes en handige opzetjes. Jij bleef de inhoud zoeken en argumenteren. Daarmee was je soms ook kwetsbaar en ik zag dat je daar wel eens onder leed. Je bent geen uitslover, Dick. Je werkte keihard aan de taken waarvan je vond dat je die moest doen. Delegeren van taken naar anderen was niet je sterkste kant en dat betekende dat je heel veel tijd aan de VBBN kwijt was. Je zei tegen mij dat het voorzitterschap al gauw 2,5 dag per week vereiste. Ik heb je het afgelopen half jaar vervangen en ik kan u meedelen dat Dick's schatting aan de zuinige kant was: Dick is geen uitslover.

Je stond voor je keuzes en daar was natuurlijk allereerst de keuze om dit werk als vrijwilliger te gaan doen en niet elders een betaald adviseurschap of iets dergelijks op je te nemen. Wij zijn je daar dankbaar voor, al was het alleen al omdat organisaties als de VBBN, zoals vele andere organisaties in Nederland, uitsluitend kunnen functioneren dank zij bestuurders als jij, die zich als vrijwilliger daarvoor inzetten.

Dick, je neemt afscheid en je bent ziek. Daar zijn we allemaal van onder de indruk.

Ik zou graag willen dat je nog lang bij ons bent. Al is het maar vanwege mijn eigenbelang dat ik graag van je ervaringen en inzichten gebruik wil blijven maken. Maar voor alles wens ik je sterkte de komende tijd en veel geluk. Want het is zoals de dichter schrijft: Geluk is tenslotte in het reine komen met je eigen demonen. Veel sterkte en succes daarmee.

Tenslotte hebben we ook nog een cadeautje voor je. Jouw maandelijks column: 'Uit de PC van de voorzitter' was naar mijn gevoel zeer bepalend voor de communicatie van Wageningen met de imkers. Die column verscheen vanaf jouw aantreden als aankomend voorzitter, november 1992 tot en met maart 2002 (afgelopen week verscheen Bijen met daarin jouw laatste column). Je schreef daarin altijd gevoelig. Altijd serieus met een oog voor de zorgen en verwachtingen van imkers. Uit reacties die we binnenkregen bleek dat dit de imkers aansprak en dat zij dat waardeerden. We hebben jouw columns die gedurende de negen jaar van jouw voorzitterschap maandelijks in Bijen verschenen, gebundeld en die willen we jou aanbieden als afscheidscadeau.

Ook voor alle aanwezigen hier ligt een exemplaar klaar.

H. Kamphuis, burgemeester van Amstelveen

Afscheidsspeech D. Vunderink

Dick Vunderink

Ik dank de burgemeester van Amstelveen voor de koninklijke onderscheiding en dat hij zelf de moeite heeft genomen naar Wageningen te komen om deze uit te reiken.

Tevens dank ik het HB dat de onderscheiding heeft aangevraagd.

Dank aan HB voor de bundeling van mijn 'Uit de PC van de voorzitter', die een goede indruk geeft van wat er allemaal gebeurde en hoe mijn gedachten ook veranderden.

Ik wil nu nog een terugblik werpen op de afgelopen negen jaar.

Het begon met een gesprek op een bankje op het Bijenpark van Amsterdam waar Piet Muntjewerf mij polste of ik wellicht zijn opvolger wilde worden. Toen een selectiegesprek met Piet en Gerrit Henseler en desondanks ging

ik vrijwel onvoorbereid het avontuur tegemoet. Ik ben achteraf stomverbaasd geweest over wat ik over de bijenhouderij niet wist, maar wel had kunnen weten. Dat heeft me opnieuw erg bewust gemaakt van het feit dat wij alleen die informatie tot ons nemen, die voor ons op dat moment belangrijk is. De rest gaat het ene oog in en het andere uit. En zo had ik tot dan geleefd als 90% van de imkers. Een belangrijke aanwijzing voor het toekomstige PR-beleid.

Ik moest betalen met enkele flinke koude douches. Plotseling voor functies geplaatst, waarvan ik het bestaan niet eens bevroedde zoals Bedrijfsraad en

Landbouwschap, voelde ik me als de kat in het vreemde pakhuis. Maar met het opsnuiven van de belangrijke geuren vonden kat en Vunderink geleidelijk hun weg.

• Ik heb de wind mee gehad door de voorziet die Piet Muntjewerf had gegeven voor de nieuwe bestuursstructuur. Goed, ik heb op mijn eerste ALV de acceptatie moeten verwerven, maar daarna heb ik ook de vruchten mogen plukken. Ik stel dat mede door deze structuur en het wegvallen van het gekissebis over wie nu eigenlijk de besluiten neemt, de grondhouding van de bestuurders van de diverse lagen is ontwikkeld naar één van constructief meedenken. Bovendien is het groepsbestuur een kweekplaats voor hoger kader. Het zou mij niet verbazen als de opvolger van Wieb Top straks constateert dat dit de belangrijkste

Dat wij binnenkort een bijdrage aan de bijengezondheid moeten geven, is in het geheel niet onredelijk. Elke hondenliefhebber zal jaloers zijn op het beperkte bedrag.

Met meebetalen kun je meteen ook meepraten. En dat lag vroeger niet altijd voor de hand. Ik wijs alleen al op de winst die ons dat bij het bijenteeltonderwijs heeft opgeleverd.

Natuurlijk blijven wij de overheid wijzen op de beperkingen van een vereniging in vergelijking met commerciële bedrijfssectoren als kippen- of varkenshouderij en kan er soms alleen sprake zijn van meebetalen.

En natuurlijk blijven wij wijzen op het maatschappelijk belang van de bestuivingsfunctie van de bijen bij economische en ecologische gewassen.

• Dan de viering in 1997 van het 100-jarig jubileum met het boek van Wieb Top en het huzarenstukje van de CD-rom, waaraan de naam van Henk van den Broek blijft verbonden. Het is een waagstuk geweest met het gekke verschijnsel dat we er 2.500 verkochten in Nederland en de verkoop van de viertalige versie in het buitenland zwaar tegenviel. Maar we hebben er een pracht CD-rom aan overgehouden.

• Ik kan natuurlijk niet voorbijgaan aan de fusiebesprekingen. Uiteraard had ik net als mijn voorgangers de ambitie om de vijf organisaties tot één sterk geheel te brengen. Wel, dat succes is nog uitgebleven. Ik vind dat teleurstellend omdat we zo hoog noodzakelijk een fris en vernieuwend beeld van de bijenhouderij moeten tonen.

Ik ben ook teleurgesteld in de geringe waardering van de andere organisaties voor het werk van de VBBN voor de Bedrijfsraad.

Het is vanzelfsprekend dat de VBBN het meeste doet in het belang van de totale bijenhouderij. Ik durf te stellen dat ik daarin een onevenredig grote steen heb bijgedragen. Dat was natuurlijk ook in het VBBN-belang.

Wat mij heeft teleurgesteld in de andere organisaties is, dat zij desondanks voortdurend wijzen op de dominantie van de VBBN. Zonder dat zij zich realiseren dat zij, dankzij de grote bijdrage aan de Bedrijfsraad van en op kosten van de VBBN, in staat waren hun zelfstandigheid te bewaren. Een enkele bestuurder heb ik horen zeggen: 'het is gênant hoe wij vegeteren op de VBBN', maar het aantal van dergelijke realisten is kennelijk klein.

Alleen al door de getalsverhoudingen zullen de VBBN-ers in een combinatie de boventoon voeren. Is dat opnieuw bedreigend of zullen de leden van de andere organisaties daarvan weer profiteren met vernieuwingen en daadkracht waaraan zij begrijpelijkerwijs onvoldoende toekwamen. Ik sluit nu voor mezelf een periode af waaraan ik fijne herinneringen zal bewaren. Het betekende in zekere zin het opbouwen van een nieuwe loopbaan in een vrijwel onbekend terrein, waarin ik veel heb geleerd, maar waarin ik ook veel kwijt kon van eerdere ervaringen. Het is voor mij een voorrecht dat ik deze bijdrage aan de VBBN heb kunnen geven. Ik dank u voor veel vertrouwen dat ik van u ontvang. Ik stel wel dat het een wijs besluit is geweest de maximale termijn op negen jaar te stellen. Het waren intensieve jaren.

Een 'geridderde' Dick Vunderink

verandering is geweest in mijn bestuursperiode.

Ik zie echter één tegengant. U laat het HB zijn eigen vacatures vervullen. De laatste jaren ontvingen wij geen enkele voordracht of zelfs suggestie van de verenigingen. Dat riekt naar gemakzucht.

• Een tweede belangrijke verandering is geweest dat we geleidelijk afscheid hebben genomen van de subsidie-cultuur. In het begin ontmoette ik nog veel de houding van 'wij zijn wel nuttig, maar ook zielig en zijn afhankelijk van de financiële hulp van de overheid'. Wel, die hulp is vrijwel opgedroogd en wij staan grotendeels op eigen benen en dat gaat ons prima af. Het is voor elk individu en elke organisatie bevrijdend om op eigen benen te staan.